

37176.
e

Spominski listi

iz

zgodovine c. in kr. pehotnega polka šte. 17.
vitez pl. Milde.

Po rokopisni polkovni zgodovini in drugih virih

sestavil

Anton Funtek.

Na Dunaju.

V c. kr. zalogi šolskih knjig.

Spominski listi

iz

zgodovine c. in kr. pehotnega polka šte. 17.
vitez pl. Milde.

Po rokopisni polkovni zgodovini in drugih virih

sestavil

Anton Funtek.

Na Dunaju.

V c. kr. zalogi šolskih knjig.

1903.

I. Kako in kdaj je bil polk ustanovljen.

Pehotni polk števil 17 je eden izmed najstarejših polkov c. in kr. vojske. Ustanovili so ga, kakor se dá dokazati po listinah, že leta 1674. Takrat je cesar Leopold I. proti pohlepnemu francoskemu kralju Ludoviku XIV., ki mu ni bilo nikoli dovolj deželá, potreboval dosti vojakov, in zato je dobil grof Henrik Reuß-Plauen (čitaj: Rajs-Plaven) dne 13. februarja 1674. leta naročilo (patent), naj nabere nov polk, ki bi odšel k cesarski vojski ob reki Renu.

V tistih časih so nabirali vojake po posebni šegi. Deželni knez je temu ali onemu svojih „vojnih obristov“ naročil s pismom, naj nabere vojno krdelo. Obrist je imel svojega namestnika (poročnika) in poleg tega načelnike posamičnih oddelkov, takozvane stotnike. Tem je bil naročen nabor. Bobnarji so hodili od mesta do mesta, od trga do trga ter povsod razglašali, da je treba toliko in toliko mož. Pa tudi po vaseh so hodili naborniki, da bi tuintam koga pridobili za vojaško službo. Kdor se je zglasil, je moral priti pred stotnika, da ga je pregledal, ali je pripraven za vojaka ali ne; zdravniki pa ga niso preiskovali. Če je bil pripraven, so ga zabeležili v zapisnik, mu odšteli nekaj denarja na roko in mu naročili, naj pride določeno

nega dne na ta ali oni kraj. Slovenski bi ta kraj imenovali pregledovališče.

Nabrani vojaki so se potem sešli na pregledovališču, po navadi pod milim nebom, na polju. Sredi polja sta bili v tla zataknjeni dve sulici, na katerih je bila počrez položena še tretja sulica. Tam sta sedela na konjih vojni obrist in stotnik onega oddelka, ki ga je bilo ravno pregledati. Vsakega zglašenca so poklicali iz zapisnika, in nato je moral skozi sulice. Pri tem so strogo pazili na to, da ni šel skozi nje nihče, ki bi bil telesno nesposoben za vojaka, zakaj sicer bi mu bili morali vendarle plačati mezdo za mesec dni.

Po tem pregledu so novi vojaki stopili v krog, obrist pa jim je prečital pismo z mnogimi predpisi ali členi, ki so natančno določali, kako se je vesti vojakom. Priseči so morali brezpogojno zvestobo deželnemu knezu in pokorščino svojim predstojnikom; zavezali so se tudi, da ne bi godrnjali, ako bi dobivali plačo prepozno ali pa manjšo, nego jim je šla, i. t. d.

Nato so se oddelki ločeni razšli vsak na svoj prostor, kjer jim je še stotnik obljubil „pošteno krščansko poveljevanje“, zahteval od njih vdanost ter jim predstavil svojega namestnika, praporščaka, nadalje pisarja, vojnega kapelana, brivca i. t. d. —

Naš polk je bil dne 10. avgusta 1674. leta nabran. Štel je 1375 mož, ki so v Erfurtu (na današnjem Pruskem Saškem) prisegli na zastavo. Kakor vsi polki tedanjega časa, je bil razdeljen na dva bataljona po pet kompanij; pozneje so mu priklopili še dve grenadirski kompaniji, h katerima pa so jemali samo najkrepkejše in najlepše vojake. Proti koncu 17. stoletja so nosili častniki parti-

zane ¹⁾ in meče; moštvo pa, ki je bilo prej oboroženo s pikami ²⁾, je dobilo musketo ³⁾ in meč; tudi je bil bajonet že splošno v rabi.

Polk je leta 1675. krenil k Renu ter ondi v bitvi pri Goldscheuerju (Goldscheuer, čitaj: Goldšajer) prejel krvavi krst. Istega leta je odstopil njegov prvi imetnik, grof Reuß-Plauen; za naslednika so mu postavili polkovnika barona Stadla.

Vojne s Francozi se je udeležil polk drugič od leta 1676.—1678., ko je pod poveljstvom nikdar premaganega mejnega grofa Ludovika Badenskega z drugimi oddelki vred oblegal in vzel porensko trdnjavo Philippsburg (čitaj: Filipsburg). Po dokončani vojni so ga poslali v Heb (Eger) na Češko in ga tam razpustili. Toda že leta 1680. je naročil cesar prejšnjemu imetniku, ki ga je bil v tem postavil za poveljnika v Kostnicah (nemški Konstanz, čitaj: Konstanc; ob Bodenskem jezeru), naj nabere nov polk. Dne 13. avgusta 1681. leta so pregledali nabrane vojake, in potem je ostal polk dolgo let večinoma v Kostnicah.

V tretji navalni vojni.

Leta 1691. je odšlo devet kompanij našega polka v Italijo, kjer so Francozi hudo stiskali cesarjevega zaveznika, savojskega vojvodo Viktorja Amadeja. Pod vrhovnim poveljstvom princa Evgena je polk dne 15. septembra 1691. leta pomagal vzeti Carmagnolo (Carmagnola,

¹⁾ Lesen ročnik z dvorezno, spredaj poostreno klino, ki je imela spodaj dva stranska roglja.

²⁾ Lesen dolg ročnik z dolgo, tanko železno ostjo.

³⁾ Precej težko orožje za streljanje.

čitaj: Karmanjola) blizu Turina in se dne 4. novembra 1693. leta bil pri Marsagliji (Marsaglia, čitaj: Marzalja), kjer je imel, kakor sploh vsa cesarska vojska, velike izgube.

Prihodnjega leta je dobil polk novega imetnika. Baron Stadl je šel namreč v pokoj, in na njegovo mesto je stopil feldmaršallajtnant grof Egon Fürstenberg-Möskirch (čitaj: Firstenberg-Meskirh).

Ko se je 1697. leta sklenil mir v Ryswicku (Ryswick, čitaj: Rajsvik; na Južnem Nizozemskem blizu Haaga), je polk, ki je bil proti koncu leta 1694. oddal devet kompanij novoustanovljenemu polku Zweibrücken (čitaj: Cvajbriken), prišel v Breisgau (čitaj: Brajzgav) na Badenskem.

II. V španski nasledstveni vojni (1701.—1714.).

Leta 1700. je umrl Karl II., zadnji potomec špansko-avstrijske vladarske rodbine. Francoski kralj Ludovik XIV. ga je bil pregovoril, da je v oporoki postavil za dediča Ludovikovega vnuka, Filipa Anjouvinskega (Anjou, čitaj: Anžú). „Pirenej ni več!“ je baje ponosno vzkliknil Ludovik ter precej po Karlovi smrti dal zasesti Španijo in njene stranske dežele v starem in novem svetu. Videti je bilo skoro, kakor bi bil francoski kralj obnovil državo Karla V., v kateri ni „solnce nikoli zašlo“. Toda prepričal se je kaj hitro, da je bil cesar Leopold I. dovolj močan, braniti svoje pravice do Španije proti francoski poželjivosti.

Bila sta takisto francoski kralj kakor nemški cesar svaka Karlu II., ali med njiju zahtevama je bila ta velika razlika, da se je bila Ludovikova soproga, Marija Terezija,

odpovedala vsem pravicam do španskega prestola, Leopoldova soproga, Margareta, pa ne. Torej je bilo popolnoma prav, da je cesar špansko dedovino terjal za svojega drugorojenega sina Karla ter jo hotel z mečem v roki izpuliti mogočnemu nasprotniku.

Vnela se je vojna, ki je trajala od leta 1701. do leta 1714. Srdito so se bili tako ob Renu kakor v Italiji. Francoze so podpirali vojvoda savojski, vojvoda mantovski, izborna kneza kölnski (Köln, čitaj: Keln) in bavarski; cesar pa je bil pridobil zase Angleže, Generalne države (sedem združenih dežel nizozemskih) in druge stanove nemških deželá.

V Italiji je princ Evgen večkrat sijajno potolkel francoske vojske; pa tudi ob Renu, kjer je stal naš polk, je ostala vojna sreča cesarskemu poveljniku, Ludoviku Badenskemu, zvesta. Najprej je cesarska vojska dne 9. septembra 1702. leta vzela trdnjavo Landau (čitaj: Landav, v Palaciji) in potem dne 14. oktobra pri Friedlingnu (Friedlingen, čitaj: Fridlingen) pobila francosko vojsko, ki se je hotela združiti z bavarsko. Francozi so se nato umeknili preko Rena. V bitvi pri Friedlingnu je padel imetnik našega polka, grof Karl Egon Fürstenberg-Möskirch. Na njegovo mesto je stopil istega leta najprej general-feldstražmešter knez Filip Emanuel Longueval, grof Bouquoy (čitaj: Longvál, Bukvá), leta 1703. pa princ (poznejši vojvoda) feldmaršal Karl Aleksander Württemberg-Teck (čitaj: Virtemberg-Tek), ki je kesneje tako zaslovel.

Leta 1703. sta pridrli na Tirolsko dve vojski, bavarska in francoska. Vrli Tirolci, vedno zvesto vdani svojemu cesarju, so se vzdignili kakor en mož. Po

vsej deželi so zbirali črno vojsko; cesarski oddelki, med njimi kompanija našega polka pod vodstvom stotnika Coppenhagna (Copenhagen, čitaj: Kopenhagen), so dohajali junaškim branilcem na pomoč. Ko je naša kompanija dospela v Landeck ob Innu (čitaj: Landek ob Inu), je plemič Martin Sterzinger (čitaj: Štercinger) v eni uri nabral 4000 mož v bližnji okolici landeški. Tako okrepljen, je Copenhagen dne 3. julija 1703. leta naskokoma vzel okope pri Fernu, ki so jih bili zasedli Bavarci, in dne 8. avgusta udaril na trdnjavo Ehrenberg (čitaj: Erenberg). — Bavarci in Francozi so se morali naposled, povsod potolčeni, umekniti s Tirolskega, in tako je bila dežela oteta sovražne sile.

Velikih bitev ob Dunavu, kjer sta poveljnika cesarskih in angleških čet, princ Evgen in maršal Marlborough (čitaj: Marlboró), leta 1704. uničila skoro vso francosko-bavarsko vojsko, se naš polk ni udeležil, ker je bil v tem času za posadko v Freiburgu (Freiburg, čitaj: Frajburg). Leta 1705. pa je odrinil na Italijansko, čigar severno stran so si bili malone vso osvojili Francozi. Čete so se prepeljale čez Gardsko jezero in dne 31. maja napadle francosko prednjo postojanko pri Casini Moscoline (Casina Moscoline, čitaj: Kazina Moskoline). Po srditem boju so si prisvojile to utrjeno poslopje in pobile posadko.

Nedolgo potem (dne 16. avgusta) se je princ Evgen lotil kar dveh sovražnih vojsk pri Cassanu (Cassano, čitaj: Kasano; nedaleč od Milana). Boj je bil jako ljut, toda odločil se ni ne tako ne drugače. Dva bataljona našega polka, ki sta se velehrabro bila vpricho princa Evgena, sta izgubila v bitvi silno mnogo vojakov; med drugimi sta padla polkovnik baron Wilstorff (čitaj: Vilstorf) in podpolkovnik Copenhagen.

Dne 18. aprila nastopnega leta so Francozi napadli oddelek, ki je imel nalogo, braniti zvezo s Tirolami. Naš polk je z drugimi vojaki tega oddelka pri Castelbaldu (Castelbaldo, čitaj: Kastelbaldo) zmagovito odbil ta naskok. Prav ta oddelek se je tedaj, ko so Francozi oblegali Turin in je princ Evgen hitel oblegancem na pomoč, bil s francoskimi krdeli dne 4. julija, postavljajoč most pri Borgofortu (južno od Mantove), in dne 12. julija pri Fratti (Fratta, čitaj: Frata; v pokrajini padovski). Nato so ga uvrstili v veliko vojsko. —

V pekoči solnčni vročini, ki je provzročala med vojaki hude bolezni, so čete nadaljevale pot proti Turinu. Vodnjaki in studenci so se bili posušili; mnogo vojakov je od žeje in vročine kar omedlelo na cesti, drugi so se spotoma zgrudili mrtvi na tla. Mnogoštevilna sovražna vojska jih je nadlegovala zdaj za hrbtom, zdaj ob straneh. Vendar pa so se neumorno pomikali dalje ter se naposled dne 1. septembra 1706. leta združili z vojsko savojskega vojvode Viktorja Amadeja. Precej drugi dan po združitvi sta se Evgen in Viktor Amadej napotila na višino Supergo, da bi videla, kako so razpostavljena sovražna krdela. Tamkaj se je savojski vojvoda zaobljubil, da ondi, kjer sta stala vojskovodji, namesto skromne kapelice postavi krasno cerkev, ako mu Bog nakloni zmago. Zaobljubljeno ponosno svetišče je bilo res nekaj let pozneje dozidano. To je ona nagrobna cerkev „La Superga“ sardinskih kraljev, ki še dandanes z višine gleda na turinsko mesto.

Dne 7. septembra je združena vojska napadla Francoze, katerih je bilo okoli 60.000 mož. Naš polk, prideljen brigadi „Zum Jungen“, se je pod vodstvom svojega imetnika Württemberga trikrat spustil v naskok; toda

sovražniki so ga vselej odbili. Zdajci pa je princ Evgen sam prišel k brigadi, ki je vpričo njega četrtič, in sicer neudržno, planila na nasprotnike.

Dasi je imela cesarska vojska silne izgube, jo je vendar Evgenovo osebno junaštvo navduševalo tako, da ni odnehala, dokler ni popolnoma pobila sovražnikov. — V poročilu o tej bitvi se večkrat častno imenuje poročnik Neustein (čitaj: Najštajn) našega polka.

Dalje je pomagal polk oblegati trdnjavo Pizzighettone (čitaj: Picigetone, blizu Cremona; Cremona, čitaj: Kremona) in je potem ostal ob Adi, da je varoval véliko vojsko.

Ko so naše čete leta 1707. na prigovarjanje angleške države napadle Južno Francosko, da bi si prisvojile Toulon (čitaj: Tulóng), je ostal oddelek našega polka za posadko v Cremoni ob reki Padu, ostanek pa je krenil proti Toulonu. Ko je bilo treba prebroditi reko Var, so i častniki i preprosti vojaki našega polka brez strahu planili v deroče valove, da bi prej dospeli na nasprotni breg; pri tem jih je mnogo utonilo. Toulona pa naši niso mogli vzeti, zato so se napotili nazaj v Piemont. Vračali so se zaradi neznosne vročine samo ponoči; ob tem so jih neprestano nadlegovale mnogoštevilne oborožene tolpe, ki so kaj čisto nenadoma planile iz zasede ter posekale marsikaterega bojnika. — Dne 3. oktobra so vzeli Francozom še mesto Suso (Susa, čitaj: Suza) z utrjenim gradom vred.

Leto 1708. je za naš polk zato pomenljivo, ker je takrat prvič dobil novince tudi iz dežele kranjske.

Leta 1711. dne 16. septembra je polk junaško branil reduto ¹⁾ Quatre dents (čitaj: Katrdáng) in postojanko

¹⁾ Reduta se imenujejo zaprti okopi.

Vallone (čitaj: Valón). Šest francoskih grenadirskih kompanij je posadko sicer pregnalo iz redute, pri Vallonu pa so bili napadniki krepko odbiti.

Bataljon našega polka je leta 1712. pomagal oblegati in preobladati trdnjavi Filippo-Stella (čitaj: Filipo-Stela) in Ercole (čitaj: Erkole) na Toskanskem. Ker se je pa skoro potem pravo bojevanje preložilo na Nizozemsko, kjer sta princ Evgen in Marlborough sijajno zmagovala, so bili poznejši vojni dogodki v Italiji manjšega pomena. Polk je ostal še dve leti na Italijanskem in je potem krenil preko Koroškega in Štajerskega na Ogrsko, kjer je mimo drugega pomagal graditi trdnjavo budimsko. Pozneje je bival v različnih županijah.

III. V turški vojni leta 1716.—1718.

Ko so bili Turki leta 1683. drugič brezuspešno oblegali Dunaj, sta avstrijska poveljnika, mejni grof Ludovik Badenski in princ Evgen Savojski, na Ogrskem, Hrvaškem in celo v Bosni večkrat tako sijajno zmagala zakletega sovražnika krščanstva, da je moral v Karloviškem miru (leta 1699.) Avstrijcem odstopiti vso Ogrsko (razen Temeškega Banata), Erdeljsko, Hrvaško in Slavonsko. V španski nasledstveni vojni je sicer Turke pogostoma mikalo, da bi se za te izgube odškodovali ob stroških avstrijske države, ali niso se prav upali, videč, kako cesarske čete zmagujejo ob Renu in na Nizozemskem. Zato se je pa sultanova pozornost obrnila na najjužnejši del balkanskega polotoka, na Morejo, kjer so si bili Benečani že dolgo prej pridobili marsikaj posestev. S petindvajsetkrat večjo silo so Turki kaj lahko užugali Benečane ter jih pregnali iz vseh

trdnih mest. Sedaj pa se je cesar potegnil za Benečane, svoje zaveznike, ter zahteval od Turkov, naj se takoj nehajo bojevati z njimi, naj jim vrnejo prisvojena mesta in naj jih odškodujejo za izgube. Turki so odklonili to zahtevo ter cesarju s sramotilnimi besedami napovedali vojno. Na koncu vojne napovedi se je čitalo: „To Vaše nesramno ravnanje ne bo povzročilo samo Vam, ampak tudi Vašim otrokom in vnukom sramoten poraz, vsakršno nezgodo in prekletstvo.“

Za poveljnika cesarske vojske je bil zopet izbran princ Evgen. Pod njegovim vrhovnim vodstvom je imel naš polk zopet nekolikokrat priliko, da je sijajno izpričal svoje junaštvo.

1. V bitvah pri Petrovaradinu in Temešvaru.

Eden najslavnejših dogodkov v zgodovini našega polka je bila bitev pri Petrovaradinu (ob Dunavu) dne 5. avgusta 1716. leta. Uprav voj Württemberg (naš polk in še dva druga polka) je pod vodstvom svojega imetnika ob 7. uri zjutraj naskočil močne sovražne postojanke. Najprej so pritisnili na desno krilo janičarsko, da se je umeknilo; potem pa so naskokoma vzeli baterijo desetih topov. Cesarski jezdec so udarili za princem ter zapodili turške jezdece v beg. Neudržno je prodiral voj dalje. Zdajci pa se Turki ohrabrijo ter se ljuto upro, zakaj v onem delu pehote, ki bi bil moral takoj za princem Württembergom planiti na sovražnike, je nastala zmeda. Sovražniki so precej zapazili to neugodno okolnost ter razmaknjene vrste pognali nazaj za okope. Kakor hudournik so prihrule divje tolpe, da bi porazile vse, kar jim je bilo na poti. Nekateri so plezali čez nasipe, preganjajoč

bežeče pešce; drugi so navaljevali na voj Württembergov, ki je stal na položju Miesilugovem, in na cesarske jezdece. Ali strahoviti naval se je razbil ob tesno sklenjenih vrstah; vse levo krilo je bilo podobno železnemu ozidju. Voj Württembergov se ni umaknil niti za ped zemlje! Sedaj pa prihrume tudi težko oboroženi oklopniki princa Evgena, in tem se ni bilo moči upirati! Kdor ni pobegnil mahoma, tega so posekali, ali pa so ga poteptala konjska kopita. Princ Evgen zapazi praznino v turških vrstah — neutegoma pošlje nekaj tisoč jezdecev tja; bataljoni princa Württemberga krenejo na desno, prej zmedene vrste pehotnih vojakov so se že sklenile in planejo novič na boj. Strahovito treskajo od vseh strani na Turke, da se spuste v beg. Zaman plane veliki vezir proti njim, zaman so njegove srdite besede, zaman seka s sabljo po njih! Zdajci se na čelu svojih agov sam požene na protivnike — ali črez nekaj hipov se, prestreljen skozi čelo, zgrudi s konja.

Ura še ni bila poldne, ko je vsa cesarska vojska stala sredi turškega tabora. Turki so bili izgubili 6000 mož; zmagalci so zaplenili 172 topov, 5 konjskih repov in 156 zastav. Polk si je prisvojil dve turški zastavi. Seveda je tudi izgubil veliko mož; imetnik sam je bil ranjen. — V poročilu, ki ga je princ Evgen o bitvi poslal cesarju, je s toplimi besedami pohvalil junaštvo in hrabrost princa Württemberga ter ga poleg poveljnika cesarskih jezdecev grofa Pálffyja (Pálffy, čitaj: Palfi) kot prvega priporočil cesarski naklonjenosti. —

Princ Evgen se je nato lotil trdnjave Temešvara (na Južnem Ogrskem). Dne 16. oktobra 1716. leta so po ljutem boju vzeli palanko ¹⁾. Pri prvem navalu je bil

¹⁾ Palanka je utrdba iz količja.

imetcnik Württemberg na čelu svojih grenadirjev. Kličoč: „Zmagajmo ali umrimo!“ je hitel pred junaškimi krdeli in jim zaklical še tikoma pred sovražnikom: „Tukaj pokazimo, kaj je pravi vojak; vsemogočni Bog nam bo pomagal; le krepko nanje!“ V polku je bilo mnogo mož ubitih ali ranjenih; med ranjenci je bil zopet imetcnik Württemberg. Trdnjava se je vdala čez štirinajst dni; potem se je vojska čez zimo nastanila po raznih krajih.

2. Pri Belgradu.

Nastopnega leta (1717.) se je napotil princ Evgen proti Belgradu, da bi to močno trdnjavo izvil turškim rokam. Pred odhodom z Dunaja mu je cesar podelil sv. razpelo z demanti, rekoč: „S tem pojdite v boj.“

V Belgradu je bila močna posadka, med njo najboljši janičarji pod poveljstvom enega najhrabrejših vojskovodij, Muktarja paše; mimo tega je hitelo trdnjavi 150.000 Turkov na pomoč. Naša vojska je štela komaj polovico toliko mož. Na vso moč so morali ob žgoči solnčni vročini utrjevati svoje postojanke. Cesarska vojska je imela namreč dvojno nalogo: Prvič je morala oblegati sovražnika v trdnjavi, drugič pa zadržavati prihajajoče pomožne čete. Zato ji je bilo treba neutegoma utrditi svoj tabor. Pod vrhovnim vodstvom Württembergovim je nastala okoli belgrajske trdnjave takorekoč nova trdnjava z visokimi okopi in razsežnimi jarki. Turki iz trdnjave so seveda pogostoma nadlegovali in napadali našo vojsko, da ne bi dodelala utrdb, ali njih navalii so bili vselej brezuspešni.

Dne 22. julija je začel Evgen iz težkih topov streljati na Belgrad; že osem dni pozneje je bilo vse mesto ob vodni strani podobno velikanski razvalini. Prav tega

dne (30. julija) pa je tudi že dospela turška pomožna vojska in sedaj je takisto oblegala naš tabor, kakor so naši vojaki oblegali Belgrad. Avstrijska vojska je bila v strahoviti nevarnosti. Po resnem preudarku je sklenil princ Evgen planiti na zunanjo turško vojsko, jo z božjo pomočjo premagati in si nato osvojiti Belgrad. Sedem konjiških polkov in osem bataljonov s štirimi grenadirskimi kompanijami je dobilo naročilo, čuvati vojsko proti mestu; poseben oddelek je stražil taborišče, vsi drugi, tudi naš polk, pa naj bi udarili na pomožne čete velikega vezirja. Strogo je bilo ukazano, da se ne sme nihče geniti z določenega mesta; častniki so morali vevati le „potihoma, brez nepotrpežljivosti“. Dan 16. avgusta je bil namenjen za naval. „Ali jaz vzamem Belgrad, ali pa vzemo Turki mene!“ je dejal princ Evgen in s temi besedami izrekel, da hoče napeti vse sile.

Ni bilo še polnoči, ko se je naša vojska, kolikor se je dalo tiho, dvignila iz taborišča, da navali na velikega vezirja. Noč je bila jasna; hoteli niso, da bi jih prezgodaj zapazile turške straže. Ali proti jutru se je ulegla tako gosta megla, da niso videli deset korakov predse. Brezglasno so se pomikali proti sovražnim okopom. Ali glej nezgode! Megla, ki jih je bila doslej skrivala očem sovražnikovim, jih je sedaj ovirala, da sami niso vedeli, kje so. Nekateri oddelki so krenili predaleč na desno, tako da je na sredi, kjer je princ Württemberg ukazoval pehotnim polkom, nastala velika praznina. Na desnem krilu trčijo cesarski konjiki ob sovražnike; zdajci nastane vrišč v turškem taboru in vname se boj v najgostejši megli. Vsak je sekal, kamor je nanoslo. V tem so pa Turki napredovali tam, kjer jih ni nihče oviral. Tako se je zgo-

dilo, da se je močno krdelo vrnilo v praznino med obema kriloma cesarske vojske in ji popolnoma razločilo. Proti osmi uri zjutraj se megla hipoma dvigne. Sedaj pa se tudi pokaže grozna nevarnost, preteča cesarski vojski. Že so se Turki, spoznavši ugodni svoj položaj, hoteli lotiti desnega krila, kar se princ Evgen sam postavi na čelo pehoti, da kakor vihar trešči na sovražnike. Naši pešci se pod vodstvom Württembergovim poženo na Turke; bilo je klanje, da so cepali Turki kakor klasje pod srpom! Naposled še prihrume cesarski konjiki in zgrabijo Turke od strani. Ni se jim bilo moči več upirati; „v beg je tekel, kdor je teči mogel!“ Uprav Württembergu gre hvala, da je z neudržnimi navali svoje pehote, kjer je tudi naš polk razvijal sijajno junaštvo, zaprečil strahovit poraz.

Zjutraj ob 9. uri je bila bitev dobljena. Cesarski so zalotili ves sovražni tabor; 15.000 Turkov je obležalo na bojišču, 5000 pa so jih ujeli. Nikdar, odkar se spominja zgodovina, niso na pol bolni vojaki — skoro vsa Evgenova vojska je bila namreč bolna za drisko — tako slavno zmagali trikrat silnejšega sovražnika! V hvaležno priznanje je cesar princu Evgenu poklonil meč, čigar demantni nakit sam je bil vreden nad 100.000 goldinarjev; imetnika našega polka, princa Württemberga, pa je imenoval za feldmaršala in poglavarja belgrajskega.

Ko se je Belgrad vdal, so kaj skoro sklenili mir v Požarevcu, čigar določila so bila za našega cesarja izredno ugodna.

V poznejših letih je bival naš polk na kaj različnih krajih, od leta 1722.—1737. pa stalno v Banatu.

IV. V turški vojni leta 1737.—1739.

Leta 1736. se je vnela vojna med Rusi in Turki, katere se je kot zaveznik ruskega carja udeležil tudi cesar Karl VI. Naš polk se je iz Ulma (na Württemberškem) po Dunavu prepeljal v Pešto in pozneje v Belgrad. Bilo je to istega leta, ko je umrl „plemeniti vitez“, princ Evgen.

Dočim je bilo tistega časa stanje pri drugih polkih kaj žalostno, tako da so bataljone od štirih skrčili na tri, je utegnilo biti razmerje pri našem polku dokaj boljše. Poročilo iz te dobe vsaj trdi, da bi bilo ugodno, ko bi bila vsa pehota tako na dobrem kakor polk Württembergov. —

V tistem vojnem oddelku, ki je najprej dne 28. julija 1737. leta vzel trdnjavo Niš v Srbiji, je bil tudi naš polk. Za prostovoljca je služil pri njem poznejši soprog cesarice Marije Terezije, vojvoda Franc Lotarinški. Tega leta je umrl imetnik 17. polka, feldmaršal vojvoda Württemberg, ki je vedno po očetovsko skrbel za svoje vojake. Njegov naslednik je bil feldmaršal Kajetan grof Kolowrat-Krakovski (čitaj: Kolovrat-Krakovski).

Iz leta 1737. bodi hvalno omenjen stotnik Lechner (čitaj: Lehner) našega polka, ki je junaško branil skalni grad Užice v Zapadni Srbiji. Posadka, štejoča kakih 300 mož, je nepopisno hrabro odbila tri turške napade. Ko so pa sovražniki z dvema težkima topovoma razstreljevali grad, se je porušil stolp in podsul edina dva topova, takisto del količja, ki je branilo grad, tako da se ni bilo moči več upirati. Sovražnik je počastil posadko s tem, da je smela svobodno oditi; prišla je nato v Belgrad.

V cesarski vojski, ki se je ravno odpravljala, da prepodi Turke izpred Oršove (ob Dunavu), je tisti čas razsajala kuga; vsak dan je za to strašno boleznijo umrlo do sto mož.

Na poti proti Oršovi so se cesarski, med njimi tudi naš polk, najprej spoprijeli s Turki pri Kornji ob Črni (dne 4. julija 1738. leta) ter jih premagali. Oddelek našega polka se je dolgo časa uspešno branil v Uj-Palánki proti Jegen-paši. Ta se je potem napotil proti Oršovi in prisilil cesarsko vojsko, da se je umeknila. Pri Mehádiji so Turki dne 15. julija srdito naskočili zadnjo vojsko, pri kateri sta bili obe grenadirski kompaniji našega polka, pa niso nič opravili; pač pa so izgubili silno veliko mož.

Leta 1739. je bil bataljon našega polka pri posadki v belgrajski trdnjavi, ki so jo Turki oblegali nad mesec dni; dva bataljona z obema grenadirskima kompanijama sta se dne 30. julija udeležila boja pri Pančevi (severovzhodno od Belgrada), kjer je vélika vojska potolkla Turke. Ko se je naposled (leta 1739.) v Belgradu sklenil mir, tolikanj neugoden za Avstrijo, je prišel polk v razne županije in leta 1740. v Košice (na Severnem Ogrskem).

V. V avstrijski nasledstveni vojni.

Za cesarja Karla VI. je obsezala avstrijska država nemško-avstrijske dedne dežele in Ogrsko, potem oddaljene „prednje dežele“, kakor so imenovali Nizozemsko, Milansko, Neapolitansko in Sicilijo. Cesar je moral z vsemi tujimi knezi živeti v lepem miru, da je ohranil to obširno posestvo, zlasti ker je bil poslednji moški potomec habsburške rodovine. S posebnim zakonom, pragmatsko sank-

cijo, se je trudil, prvorojeni svoji hčeri, Mariji Tereziji, zagotoviti dedno nasledstvo. Ta zakon je določal, da tvorijo vse dežele, ki so jih bili polagoma pridobili Habsburžani, nerazdelno celoto in da po cesarjevi smrti pripade dedovina njega najstarejši hčeri in njenim potomcem po pravici prvorojenstva. Cesar je žrtvoval marsikaj, preden so evropske države priznale pragmatsko sankcijo, in je sklenil z njimi raznotere pogodbe. Leta 1740. je umrl, trdno uverjen, da bo njegova hči Marija Terezija na podstavi dognanih sklepov lahko vladala dedščini svojih prednikov, ne da bi se ji upiral ta ali oni vladar.

Toda komaj je Marija Terezija zasedla cesarski prestol, se je že pokazalo, kako malo je bilo upati vsem sklenjenim pogodbam in kako prav je govoril princ Evgen, ki je bil čestokrat pravil cesarju: „Do vrha napolnjena zakladnica in dobro oborožena vojska, to dvoje je več vredno nego vse pogodbe.“ Proti mladi cesarici so se dvignili mnogoteri sovražniki, tako izborna kneza bavarski in saški, kralja francoski in španski, da bi obogateli na škodo avstrijske države. Najnevarnejši med vsemi pa je bil pruski kralj Friderik, potomec „velikega izbornega kneza“ braniborskega, Friderika Viljema. Terjal je zase štiri šlezijske vojvodine, ki so bile pred davnim časom braniborske, pa so bile pripadle Avstriji. Ker mu jih cesarica ni hotela odstopiti mirnim putem, je neutegoma pridrl v Šlezijo, celo ne da bi bil napovedal vojno.

Najprej sta se sovražni vojski dne 10. aprila 1741. leta spoprijeli pri Mollwitzu (Mollwitz, čitaj: Molvic; jugovzhodno od Vratislave). Bitve sta se udeležila tudi dva bataljona našega polka z grenadirji vred. Kakor vsa naša vojska, ki je bila tukaj poražena, dasi se je bila jako

hrabro, sta imela tudi naša bataljona velike izgube; polkov imetnik sam je bil ranjen. Feldmaršal Neipperg (čitaj: Najperg) je v svojem poročilu omenjal posebno hvalno, kako junaški sta se bila naša bataljona. Prusi pa so bili zmagali v tej bitvi največ zato, ker so bili boljše oboroženi in so že imeli železna nabijala, tako da so lahko streljali dokaj vztrajneje nego naši. Sicer pa je bil boj tako ljut, da Friderik, ki je bil odjahal iz njega, nekaj časa sam ni vedel, kako se je končal, in da je zapisal pomembne besede: „Avstrijci so bili baje potolčeni, in mislim, da je to res.“

Marija Terezija je odstopila Prusom vso Spodnjo Šlezijo razen Kladskega (nemški Glatz, čitaj: Glac). Avstrijska vojska pa se je umeknila na Češko.

Ob istem času sta udarili na Češko dve bavarsko-francoski vojski in saški vojni oddelek, da bi prisilili Marijo Terezijo, naj prizna bavarskega izbornega kneza za nemškega cesarja. Vse tri vojske so se pomikale proti Pragi. Cesarski poveljnik, Karl Lotarinški, je poslal oddelek pod poveljstvom Kollowratovim proti češkemu stolnemu mestu, da bi okrepil ondoto posadko. Toda preden je ta oddelek prišel v Prago, se je bil bavarski izborni knez že polastil tega mesta. Zelo na slabo so se obrnile stvari, ko sta nenadoma dve pruski vojski pridrli na Češko in Moravsko. Ali Marija Terezija ni obupala niti trenutek. Francoski poveljnik v Linzu (Linz, čitaj: Linc) se je moral vdati; oddelek avstrijske vojske je prišel celo na Bavarsko in zasedel tudi Passau (čitaj: Pasav). Cesarski poveljnik na Češkem, knez Lobkovic, se je dne 25. maja 1742. leta spoprijel s Francozi pri Zahaju; boja, ki se pa ni odločil, sta se udeležila dva

bataljona in obe grenadirski kompaniji našega polka. (En oddelek je stal ob ogrski meji; bataljon, ki je bil v Kladskem, se je bil moral vdati Prusom in je prišel potem v Brno na Moravskem.) Avstrijska vélika vojska pod Karlom se je pomikala proti Moravskemu in se je potem obrnila na Češko, odhajajočim Prusom vedno za petami. Bitva pri Hotuzicah (blizu Časlave) je bila sicer neugodna za avstrijsko vojsko; toda precej nato se je Karl združil z Lobkovicem in tako prisilil francoskega generala Broglieja (Broglie, čitaj: Brołji), da se je hitro umaknil v Prago.

V tem se je bil sklenil mir v Vratislavi (nemški Breslau, čitaj: Breslav); Prusija je dobila v njem skoro vso Šlezijo.

Ko so dne 26. julija 1742. leta pričeli oblegati Prago, kamor se je bila umeknila francoska vojska, se je obleganja udeleževal naš polk z dvema bataljonoma in obema grenadirskima kompanijama. Prišla pa je novica, da se je napotila vojska s Francoskega vojakom v Pragi na pomoč. Zato je samo oddelek cesarske vojske pod Festetitsom (Festetits, čitaj: Festetič) nadalje oblegal Prago, vélika vojska in z njo imenovani oddelki našega polka pa so se odpravili proti sovražniku. Spoprijeli se niso z njim, ker so se bili Francozi obrnili proti Gorenji Palaciji. Cesarska vojska se je utaborila na Bavarskem ter je odtod poslala voj, med njim 3. bataljon našega polka, ki je bil prej v Kladskem, da bi vzeli Prago. Ko je nato vélika vojska oblegala mesto Braunau (ob Innu), ki so ga bili zasedli Bavarci, je polk Kollowratov z drugim polkom vred odšel proti Laufnu (ob levem bregu Salice), da bi zasedel to mesto. Francozom pa se je posrečilo

uiti iz Prage. Takoj so se odpravili huzarji generala Festetitsa za njimi in so jih v najhujši zimi podili do Heba, zadnjega mesta, ki je bilo še v francoski oblasti. Praga se je vdala koncem leta 1742.

Leta 1743. je Marija Terezija, ki se je bila v tem zvezala z Angleži, sklenila priboriti Bavarsko. Oddelek naše vojske, v njem naš polk, je vzel mesto Braunau; 26 zastav so poslali na Dunaj. Nato se je polk odpravil k Renu in je dne 4. septembra naskokoma vzel francosko reduto pri Rheinweilerju (Rheinweiler, čitaj: Rajnvajler); potem pa se je moral umekniti preveliki sovražni sili. Angleži so le slabo podpirali avstrijsko vojsko; zato ni prekoračila Rena, kakor je namerjala, nego se je vrnila.

Nastopnega leta je bil polk v Alzaciji in Lotaringiji. Tedaj pa je prišla novica, da se kralj pruski zopet pripravlja napasti Česko, in zatorej so se vse avstrijske vojne čete napotile proti dedni deželi, ki ji je pretela nova nevarnost.

VI. V drugi šlezijski vojni (1744.—1745.).

Pruski kralj si je hitro osvojil Prago, Tabor in Budejevice (na Južnem Češkem), toda kaj skoro se je moral umekniti v Šlezijo; princ Karl pa je udaril za njim. Avstrijski vojni oddelek, pri katerem sta bila dva bataljona našega polka z obema grenadirskima kompanijama vred, si je dne 19. novembra 1744. leta po ljutem boju pri Telčiču priboril prehod preko Labe. Pozneje je ta oddelek krenil v Gorenjo Palacijo na Bavarskem, da bi oblegal tedanje glavno mesto Amberg. Dne 10. in 23. ja-

nuarja 1745. leta so silovito streljali na mesto, potem pa so ga iz vojaških ozirov nehali oblegati; samo majhen oddelek, z njim vred del našega polka, je ostal pred mestom. Skoro pa se je tudi ta oddelek napotil na Češko, ker se je bilo posadki ponoči (dne 25. januarja) posrečilo prodreti iz mesta in oditi.

Avstrijske čete, ki so bile prišle v Šlezijo, so se morale umekniti na Moravsko. Bataljon našega polka se je v tem času (dne 14. februarja 1745. leta) udeležil brezuspešnega navala na prusko postojanko pri Habelschwerdtu (Habelsschwerdt, čitaj: Habelššvert; južno do Kladskega).

Leta 1745. sta Avstrija in Bavarska sklenili mir; bilo je torej posla samo še s Friderikom. V bitvi pri Hohenfriedbergu (Hohenfriedberg, čitaj: Hoenfridberg; zapadno od Schweidnitza, čitaj: Švajdnic) dne 4. junija, za avstrijsko vojsko zelo nesrečni, je naš polk, ki ga je vodil polkovnik baron Sincère (čitaj: Sengsêr) zadnji odšel z bojišča; njegovo hrabrost so pohvalno omenjali v uradnih poročilih. Toda velike izgube v tej bitvi — polk je izgubil 23 častnikov in 713 mož — takisto neprestane bolezni so ga bile tako oslabile, da so ga skrčili v samo en bataljon in eno grenadirsko kompanijo. Šele pozneje, ko se je nekaj vojakov vrnilo iz vojnega jetništva in so dospeli novinci, se je stanje nekoliko izboljšalo.

Dne 30. septembra je Friderik Avstrijce, za katerimi je bil prišel na Češko, novič zmagal pri Sooru (blizu Trutnova); naš polk se je vrlo odlikoval v tej bitvi.

Nato so Prusi večkrat premagali Sase, zvezane z Avstrijci, in naposled se je sklenil mir v Draždanih. Friderik je dobil Šlezijo in Kladsko, zato pa je soproga

Marije Terezije, Franca I., priznal za nemškega cesarja. Leta 1748. so sklenili mir v Aachnu (Aachen, čitaj: Ahen), in z njim je bila avstrijska nasledstvena vojna končana. —

Naš polk je prebil nato osem let v miru; bival je v tem času po različnih krajih. Za bivanja na Dunaju je moštvo hvalno pomagalo gasiti jezuitski samostan Sv. Ane, ki ga je bila užgala strela. V poročilu iz leta 1756. se čita o našem polku, da je vladal med vojaki popoln red in da jim je bilo strogo prepovedano delati dolgove.

Praden se je vnela sedemletna vojna, so se zvršile v vsej cesarski vojski nekatere izpremembe. Polki so imeli od leta 1749. po štiri bataljone; sedaj so naredili iz vsakih treh bataljonov dva bataljona po šest kompanij; četrti bataljon je ostal kot garnizijski bataljon v založni postaji. Skrbeti mu je bilo sosebno za nadomeščanje tistih izgub, ki so zadevale bataljone v vojni. Leta 1757. je dobil vsak polk svoje založišče, kjer so hranili vojne potrebščine; naš polk ga je imel v Pragi.

VII. V sedemletni vojni (1756.—1763.).

Po sklenjenem miru v Aachnu je cesarica Marija Terezija skrbela za notranje stvari v svoji državi, se zlasti trudila za urejeno upravo svojih deželá in za boljše vežbanje svojih vojnih čet. Grof Kaunitz (čitaj: Kavnic), prvi minister cesaričin, je docela predrugačil razmerje avstrijskega cesarstva proti evropskim državam; zlasti se mu je posrečilo pridobiti francoskega kralja Ludovika XV. kot zaveznika, ako bi se vnela nova vojna s Prusi. Tudi ruska carica Elizabeta je sklenila zvezo z Marijo Terezijo; pruskega kralja namreč ni mogla trpeti, ker je

rad žaljivo govoril o njej. Naposled so bili za cesarico tudi Sasi in Švedi. Angleži so bili izprva sicer tudi zanjo, pozneje pa, ko se je med njimi in Francozi vnela vojna zaradi posestev v Ameriki, so prestopili k Frideriku.

Izdajalci so pruskega kralja hitro obvestili o sklenjenih pogodbah, zato pa ni čakal, da bi ga bili šele napadli zavezniki, nego je leta 1756. sam začel vojno z dvema vojskama. Ena je zajela Sase pri Pirni (ob Labi), druga pa je udarila na Češko. Cesarski poveljnik Browne (čitaj: Bravn) je hotel osvoboditi zajeto saško vojsko ter ji je hitel na pomoč s krdelom, v katerem je bil tudi naš polk. Dne 1. oktobra 1756. leta se je spoprijel s Prusi pri Lovosicah (blizu Litomeric), toda boj se ni odločil. Nato je Browne izročil poveljstvo generalu Luchesiju (Luchesi, čitaj: Lukezi) in se je z izbranim oddelkom 8000 mož, med katerimi je bil tudi naš polk, napotil proti Pirni. Moral se je pa vrniti, ker se je bila v tem saška vojska že vdala Prusom.

Dne 6. maja nastopnega leta je bila krvava bitva pri Pragi. Avstrijske čete je vodil Karl Lotarinški, pruske pa Friderik sam. Naš polk se je ljutega boja udeležil z eno kompanijo, ki se je z drugimi grenadirskimi kompanijami vred borila čudovito hrabro; dva bataljona sta bila pri rezervi levega krila. Najsi so se bili Avstrijci kakor pravi junaki, so jih Prusi vendarle premagali. Naš polk bi bili skoro ujeli. Obe vojski sta izgubili jako veliko bojnikov, vsaka nad 13.000 mož. Cesarica je na vso moč pohvalila junške grenadirje ter ukazala moštvo za vso vojno dobo plačevati še enkrat toliko mezde; prav tako je dala častnikom dvojno plačo in jim obljubila, da jih kaj skoro poviša v službi.

V lepem redu se je avstrijska vojska umeknila v Prago, kamor je Friderik takoj udaril za njo. Oblegal je mesto poldrugi mesec. Posadka je večkrat planila iz mesta. Dne 3. junija se je takega izpada udeležil tudi del našega polka. Izpadniki so naskokoma vzeli reduto Angeliko, posekali kakih sto grenadirjev, zaplenili dva topova ter zapodili sovražnika še iz dveh drugih redut. Pri tej priliki je bil izmed naših vojakov ubit samo eden, dva pa sta bila ranjena.

Skoro nato je krenila Pragi na pomoč avstrijska vojska pod poveljstvom felmaršala Dauna. Dne 18. junija se je vnela krvava bitev pri Kolinu (ob Labi), kjer je Daun strahovito potolkel Friderika. V spomin tega slavnega dne, „rojstvenega dne vsega cesarstva“, je ustanovila Marija Terezija red Marije Terezije, najvišje vojno počastilo v Avstriji.

Dva dni po bitvi pri Kolinu je šestdeset grenadirskih kompanij, med njimi obe kompaniji našega polka, naskokoma vzelo utrjeni pruski tabor feldmaršala Keitha (Keith, čitaj: Kajt) na Beli gori pred Prago in zapodilo sovražnika v beg. Skoro potem so vse pruske čete krenile proti Šleziji. Avstrijci so se sedaj lotili trdnjave Schweidnitza in jo preobladali dne 12. novembra. Med oblegovalci sta bili tudi dve kompaniji našega polka. — Oddelek našega polka se je dne 22. novembra bil pri Vratislavi, kjer je bila pruska vojska pod poveljstvom princa bavarskega popolnoma potolčena.

V tem je bil pruski kralj premagal Francoze pri Roßbachu (Roßbach, čitaj: Rosbah, v okraju merseburškem); nato se je obrnil proti Šleziji in Avstrijce krvavo zmagal pri Leuthnu (Leuthen, čitaj: Lajten;

severozapadno od Vratislave), dne 5. decembra. Naš polk je v tej bitvi izgubil 21 častnikov in 654 mož, toda nobene zastave in nobenega topa. Zaradi ogromnih izgub so ga skrčili na en pehotni bataljon in eno grenadirsko kompanijo, potem pa ga celo združili z ostanki polka Würzburga (Würzburg, čitaj: Virzburg).

Začetkom leta 1758. so zopet po vsej Šleziji, razen v Schweidnitzu, gospodarili Prusi. V Schweidnitzu je bilo pri posadki tudi 138 mož našega polka. Ko se je trdnjava vdala (dne 16. aprila), so prišli v vojno jetništvo. Kralj Friderik je potem malone dva meseca oblegal Olomuc (na Moravskem), kjer je bil pri posadki tudi tretji bataljon našega polka; toda Prusi so morali naposled oditi, ne da bi bili kaj opravili.

En dogodek iz tega časa bodi še posebe omenjen; to je napad na velik pruski transport, ki se je vrlo obnesel avstrijskemu oglednemu oddelku pod poveljstvom Laudonovim. Naš polk se ga je tudi udeležil. Zvedelo se je bilo namreč, da je 15 topov in 4000 voz z vojnimi potrebščinami in denarjem, ki jih spremlja 10.000 mož, na poti v Olomuc. Laudon je dne 28. junija napadel transport pri Guntersdorfu in ga razkropil; dva dni kasneje ga je skupaj z generalom Siscovichem (Siscovich, čitaj: Siskovič) iznova naskočil pri Domstadlu (vzhodno od Sternberga) in ga dobil skoro vsega v oblast. Pri tem je sovražnik izgubil okoli 1800 mož. Naš polk se je sijajno izkazal v obeh bojih. General Laudon je poročal o njem: „Ne morem si kaj, da ne bi kar najlepše pohvalil izredne srčnosti in hrabrosti vseh čet; najbolj pa se je odlikoval polk Kollowratov.“

Pruski kralj je bil v tem zvedel, da se je ruska vojska namenila proti Berlinu. Takoj je krenil proti novemu sovražniku in ga potolkel pri Zorndorfu (Zorndorf, čitaj: Corndorf; severno od Frankfurta ob Odri); nato je odrinil na Saško. Dne 14. oktobra, ob 5. uri zjutraj, pa je Daun naskočil njegov tabor pri Hochkirchu (Hochkirch, čitaj: Hohkirch; jugovzhodno od Budišina) in Friderika sijajno zmagal. Naš polk si je za to zmago tudi pridobil odličnih zaslug. Pruski kralj je izgubil v tej bitvi 4 visoke generale, 219 častnikov in nad 9200 mož poleg 100 topov, 28 zastav in vse prtljage.

Bitve pri Kunersdorfu (v sedanji pokrajini brandenburški), kjer je Laudon, združen z ruskimi pomožnimi četami, popolnoma potolkel prusko vojsko, se naš polk ni udeležil. Pač pa je bil uvrščen v tisti oddelek, ki je dne 21. novembra 1759. leta pod osebnim vodstvom Daunovim zajel vojni oddelek generalnega poročnika Finka pri Maxnu (Maxen, čitaj: Maksen; blizu Pirne). Avstrijci so ujeli 9 generalov, 391 častnikov in 15.000 mož; poleg tega so zaplenili 70 topov in vsa bojna znamenja. To je bil za pruskega kralja tako grozen udarec, da je bil kar omamljen, ko je prejel poročilo o njem. Avstrijci pa so šaloma dejali, da so pri Maxnu lovili „ščinkovce“ („Fink“ = ščinkovec).

Šest grenadirskih kompanij tretjega bataljona se je nastopnega leta (dne 15. marca) bilo s sprednjimi stražami pri Neustadtu (Neustadt, čitaj: Najštat, jugovzhodno od Kladskega), kjer je Laudon sovražniku vzel vso prtljago in 15.000 tolarjev. Tretji bataljon je tudi pomagal oblegati in vzeti trdnjavo Kladsko, dne 26. julija 1760. leta.

Kesneje, dne 3. novembra 1760. leta, je bil naš polk v bitvi pri Torgauvu (Torgau, čitaj: Torgav; ob Labi), ki je bila ob 7 uri zvečer že dobljena, ki so jo pa potem Avstrijci, ko je bil Daun težko ranjen, izgubili po nepričakovanem sovražnem navalu in spričo nastajajoče teme. Proti osmi uri je odšel naš polk še enkrat v ogenj; toda ker je bil že oslabil po šesturnem boju in je bil porabil vse strelivo, se je moral umekniti z velikimi izgubami.

Izmed dogodkov leta 1761. je znamenita osvojitvev trdnjave Schweidnitz. Nenadni naskok na to trdnjavo, ki so jo Prusi trdovratno branili, spada med najdrznejša dejanja vse vojne zgodovine. Prvi bataljon in ena grenadirska kompanija našega polka sta se ob naskoku odlikovala tako, da ju je feldcajgmajster Laudon v svojem poročilu izrečno pohvalil. Cesarici so morali na njeno posebno željo natančneje poročati o naših vojaki, in potem je ukazala dati vsakemu možu, pri naredniku začeni, po en zlatnik, ker niso šli plenit, ko je bila trdnjava padla. Sosebno hvalno se je Laudon izrekel o našem polkovniku, baronu Raspu, ker je bil s svojim bataljonom podpiral naskakovalce, koder je bila sila, in ni dopustil sovražniku, da bi si bil prisvojil le ped zemlje.

Baron Lavrencij Avgust Rasp¹⁾ je v našem polku tudi prvi vitez Marije Terezije redu. Ko je namreč kesneje, leta 1762., pruski kralj oblegal trdnjavo Schweidnitz, je posadka nekaterokrat planila iz trdnjave. Tistega izpada, ki ga je dne 8. avgusta izvršil polkovnik Freyenfels (čitaj: Frajenfels), se je udeležil Rasp kot prostovoljec ter je s svojim junaštvom podal vojakom

¹⁾ Porojen v Ljubljani leta 1725., umrl ravnotam leta 1791.

sijajen zgled. Pri poznejšem izpadu, ki ga je šest dni pozneje učinil polkovnik Caldwell (čitaj: Kaldvél), je bil leta ranjen na smrt in naskakujoči vojaki niso mogli brez voditelja ohraniti prejšnjega redu. Zdajci pa se Rasp postavi na čelo oddelku, ga uredi in ga brez izgube odvede nazaj v trdnjavo. Ob vsem obleganju si je pridobil Rasp izbornih zaslug; nadziral je varstvene naprave, skrbel za to, da so vojaki redno dobivali hrano, ter bistrourmno odpravljal vse, kar bi jim bilo utegnilo biti nevarno. Posadka, med njo oddelek našega polka, se je nad dva meseca tako junaški branila proti oblegovalnemu voju 21 bataljonov in prav toliko švadronov, da so oblegovalci izgubili okoli 8000 mož. Šele ko so že pošla vsa živila in se je razletelo skladišče za smodnik, da se je razrušilo precej utrdb, so se naši vojaki vdali in Rasp je v imenu zapovednika Guasca (Guasco, čitaj: Gvasko) s pruskim generalom sklenil častno vdajo. Za hrabrost, izkazano ob tolikih prilikah, so sebnobno pa za občudovanja vredno vedenje za vsega obleganja so Raspu dne 21. oktobra 1762. leta podelili red Marije Terezije. —

Nastopnega leta se je sklenil mir v Hubertsburgu (lovskem gradiču na Saškem). Tako Avstrija kakor Prusija sta obdržali dežele, ki sta jih imeli že pred vojno.

Naš polk je prezimil v žateškem okrožju (na Severnem Češkem). Leta 1769. ga je z drugimi krdeli vred, kar jih je bilo na Češkem in Moravskem, pregledal Jožef II. Polkov imetnik Kollowrat je bil umrl leta 1766., in polk je ostal nato nekaj let brez imetnika. Šele 1773. leta je prišel za imetnika polkovnik baron Ivan Krstnik Koch (čitaj: Koh). Polk je bil takrat v Litomericah. Kakor drugim pehotnim polkom, so mu dali tistega časa deset

založnih voz za oba bataljona. Garnizijski bataljon je prišel na Dunaj, kjer je ostal štiri leta, naposled pa se je vrnil k polku.

Leta 1780. je umrla plemenita cesarica Marija Terezija in njen sin Jožef II. je sam zavladal avstrijskim deželam. Istega leta je imetnik našega polka odšel za poglavarja v Ostende (ob Severnem morju); na njegovo mesto je stopil leta 1781. general knez Friderik Viljem Hohenlohe-Kirchberg (čitaj: Hoenloe-Kirhberg).

Leto dni pozneje so našemu polku odločili Litomerice za stalni naborni okraj; za pomožni okraj pa je leta 1783. dobil Tarnów (čitaj: Tarnov) v Galiciji.

VIII. V vojnah s Francozi.

Za cesarjem Jožefom II. je leta 1790. zavladal njegov brat Leopold II. Ko je ta čez dve leti umrl, je postal njegov sin Francemški cesar. V onem času so voditelji francoskega prevrata v Parizu gospodovali vsej Franciji; francoski kralj Ludovik, ki so ga pozneje, leta 1793., z njegovo soprogo Marijo Antoaneto, hčerjo Marije Terezije, obsodili na smrt ter obema odsekali glavo, je bil popolnoma v oblasti pariške drhali. Njegov brat in mnogoštevilni plemiči so bili še o pravem času pobegnili iz Francije na Nemško, odkoder so upali s pomočjo nemških vojnih krdel zatreti upor. Francoski narodni zbor je leta 1791. s posebnim sklepom razveljavil plemstvo, odpravil vse samostane in se polastil cerkvenih posestev. Nemški cesar pa je nato zahteval, naj se zopet ustanovi kraljevska oblast in naj se cerkvam vrnejo osvojena posestva. Ta zahteva, ki so se ji pridružili tudi Prusi, je na vso moč razkačila pariške mo-

gotce; prisilili so kralja, da je Avstriji in Prusiji napovedal vojno, in sicer tudi zato, ker sta bili te državi baje podpirali izseljene francoske plemiče. Tako se je leta 1792. vnela vojna, ki je trajala jako dolgo in je stala našo državo ogromno velikih žrtev.

Naš polk se je odlično udeleževal raznih bojev. Bil se je v večjih in manjših praskah tako v Belgiji kakor ob Renu, na Francoskem in na Italijanskem. Leta 1793. sta stala dva bataljona dne 15. in 16. oktobra v bitvi pri Berlaimontu (Berlaimont, čitaj: Berlímóng, v sedanjem departementu Nord ob reki Sambri); dalje so se istega leta grenadirji od dne 21. avgusta do dne 13. septembra udeležili obleganja trdnjave Le Quesnoy (čitaj: Le Kesnoá, severozapadno od Berlaimonta), kjer se je sosebno izkazal nadporočnik Galotti.

Tudi iz naslednjih let so znana raznotera junaška dejanja vsega polka, posamičnih častnikov in vojakov; nekatera naj bodo tukaj zabeležena.

1. Junaki v Ivesu.

Dne 25. aprila 1794. leta bi bili Francozi radi vzeli vas Ives (čitaj: Ivé; na belgijskih tleh). Toda narednik (feldvebelj) Dümlein (čitaj: Dimlajn), desetnik (korporal) Jung, desetnik Morgenstern (čitaj: Morgenštern) in poddesetnik (frajtar) Nicolaus (čitaj: Nikolavs) so s peščico prostovoljcev dvanajst ur zaporedoma neustrašeni odbijali naval za navalom ter naposled sovražnika pognali v beg.

Istega dne se je desetnik Bruckner (čitaj: Brukner) izkazal s tem, da je s 30 prostovoljci treščil na sovražnika, ki je bil prvo kompanijo našega polka pregnal iz gozda.

Prepodil je nasprotnika, tako da so naši zopet lahko zasedli važno postojanko in jo tudi obdržali.

Drugega dne sta desetnik Mantél in prostak Wartschovsky (čitaj: Varčovski) s še nekaterimi prostovoljci čudovito hrabro odbijala 200 sovražnikov, tako da niso mogli napasti kompanije, postavljene v gozdu, in da se je lahko umeknila brez izgube.

2. Nadaljni boji.

Vojnih dogodkov, ki so se leta 1794. vršili tako na belgijskih kakor na nemških tleh, se je polk udeleževal jako odlično. Tega leta je bila bitev pri Charleroi-Fleurusu (čitaj: Šarloá-Fleri) dne 26. junija, boja pri Limburgu (dne 20. septembra) in pri Dürnu (Düren, čitaj: Diren) dne 20. oktobra; grenadirji so se dne 10., 11., 12. in 13. maja udeležili boja pri Erquillinesu (Erquillines, čitaj: Erkilín) in dne 24. boja pri Charleroi in Ypernu (Ypern, čitaj: Ipern).

Leta 1795. je bil polk ob Renu in stal dne 19. septembra v boju pri Limburg-Diezu (Diez, čitaj: Dic). Prvi bataljon je dne 29. oktobra 1795. leta pod poveljstvom polkovnega poveljnika polkovnika Dall' Aglia (Dall' Aglio, čitaj: Daláljo) naskokoma vzel reduto höchstheimsko (Höchstheim, čitaj: Hehsthajm), si prisvojil 4 topove, 1 havbico¹⁾ in 9 voz za strelivo ter ujel 60 sovražnikov.

Dne 16. junija 1796. leta je bil polk v praski pri Wetzlarju (Wetzlar, čitaj: Veclar), tri dni pozneje pri Ukerathu in dne 16. septembra pri Limburgu. Grenadirji so se tega leta borili pri Wetzlarju, Ambergu,

¹⁾ Težak top, nekakšen možnar.

Würzburgu, Limburgu in se povsod odlikovali na vso moč.

3. Naval na Rüdeshaim.

V Rüdeshaimu (Rüdeshaim, čitaj: Rideshajm), trgu ob desnem renskem bregu, so bili Francozi nakopičili obilico živil, streliva, denarja, prtljage i. t. d. V trgu je bilo nad 1000 mož za posadko; vrhutega so imeli Francozi na drugem bregu, pri Bingnu (Bingen), pet baterij po devet topov. Sedem čolnov, opremljenih s topovi, je bilo pripravljenih, da so jih prepeljavali med bregovoma.

Nekaj avstrijskih ladij se je dne 9. septembra 1796. leta odpeljalo proti Rüdeshaimu, dočim je stotnik Hartlieb (čitaj: Hartlib) kakih 200 prostovoljcev našega polka in treh drugih polkov ob Renu vodil proti trgu. Kako uro pred Rüdeshaimom so se ladje ustavile zaradi francoskih baterij pri Bingnu. Hartlieb je nato sam udaril na Rüdeshaim in z drznim napadom Francoze tako preplašil, da so se po kratkem boju že hoteli umekniti črez reko. Dočim so grmele baterije z nasprotne strani, je hotel Hartlieb spraviti uplenjeno zalogo v zavetje; ali sovražnik se je bil v tem prepričal, kako malo je Avstrijcev, in se je vrnil. Poleg tega se je pripravljalo 800 sovražnikov, da bi prebrodili reko in zajeli Rüdeshaim. Vojaki na ladjah so bili z velikimi težavami spravili top na breg ter so z njim provzročali sovražnikom veliko škodo. Vendar Rüdeshaima ni bilo moči ohraniti. Zato je ukazal Hartlieb kakih 90 sodov smodnika vreči v Ren in uničiti ali vsaj izpriditi vso drugo zalogo. Nato se je umaknil v Geisenheim (čitaj: Gajzenhajm), ko je bil hlabro pet ur prebil v trgu. Top na bregu pa je prisilil nasprotnike, da so se vrnili

v Bingen, in nato je Hartlieb novič zasedel Rüdeshheim. To drzno podjetje je oškodovalo sovražnika za ogromno vsoto. —

Dne 9. januarja 1797. leta so Avstrijci vzeli Kehl (čitaj: Kel; blizu Straßburga, Straßburg, čitaj: Štrasburg). Naš polk se je pri tej priliki vedel tako hrabro, da se mu je cesar posebe zahvalil. — Polkovi grenadirji so se dne 29. marca tega leta hrabro bojevali pri Celovcu in dne 2. aprila pri Neumarktu (Neumarkt, čitaj: Najmarkt).

4. Pred Jakinom.

Ko so sklenili mir, je prišel polk leta 1797. v novopridobljeno Dalmacijo, kjer je ostal dve leti. Potem je krenil v Italijo in se je v zmagoviti vojni leta 1799. mimo drugega udeležil obleganja pomorskega mesta Jakina (italijanski: Ancona, čitaj: Ankona; ob Jadranskem morju).

Ondi sta pri naskoku prostaka Minke in Wagner (čitaj: Vagner) težkoraženega podporočnika Herzla (Herzl, čitaj: Hercl) otela sovražnega zajetja in ga spravila iz ognja, dočim so se okoli njiju usipale krogle kakor toča. Ta vrla vojaka sta bila ob navalu prva, ki sta pridrla v hišo blizu trdnjave in posadko pregnala iz nje.

Ob isti priliki je prostak Hauptmann (čitaj: Havptman) prostovoljno in sam planil v sovražen piket¹⁾, usmrtil enega nasprotnika z bajonetom, drugega ujel in tako pregnal iznenadeno stražo. Pozneje je ustrelil še tri sovražnike.

Narednik Bruckner je z 20 možmi prostovoljno navalil na sovražnike ter jih, ko so pripeljali top na cesto, pregnal s silnim streljanjem. Krvavečega iz dveh ran, ga je zadela krogla še v vrat, in potem ni mogel več preganjati bežečih nasprotnikov.

¹⁾ Majhen oddelek, pripravljen za določen namen.

S posebno hrabrostjo so se razen teh junakov odlikovali stotnik Uracca (čitaj: Uraka), nadporočnik Ivčević in desetnika Dembitzki (čitaj: Dembicki) in Marinkovič.

5. Nadaljni boji.

Nastopnega leta se je boril polk v raznih bitvah, tako od dne 10.—12. aprila pri Ivreji (severovzhodno od Turina), kjer so grenadirji našega polka brez strahu naskočili višino na najmočnejši strani, jo vzeli in potem popolnoma razkropili sovražnikove vrste. Dne 13. maja se je vnel krvav boj ob okopih pri Torazzu (Torazzo, čitaj: Toraco, severno od Genove). Naš polk se je spustil z varnega stališča in z golim bajonetom planil na sovražnika. Borili so se v najbujši nevihti, ki jih je popolnoma zavijala v oblake. V tem boju sta se izkazala stotnika Fontaine (čitaj: Fontén) in Metzburg (čitaj: Mecburg); mimo njiju pa so se soseben odlikovali: narednika Morgenstern (čitaj: Morgenštern) in Kummer (čitaj: Kumer), desetnik Neldner in prostaki Knobloch, Strobich, Eibrich in Löffler (čitaj: Knobloh, Strobih, Ajbrih in Lefler). Po triurni brambi je namreč že pošlo strelivo. Tedaj pa so imenovani vojaki prvi z golim bajonetom planili na sovražnika. Ta jih je sicer odbil, toda ko je prišla pomoč, so se novič spustili v naskok in pobili vse, kar se jim je ustavljalo, dokler se ni sovražnik z velikimi izgubami umaknil. —

Razen nekaterih manjših prask se je udeležil polk nesrečne bitve pri Casteggiju (Casteggio, čitaj: Kastédžo, med Piacenzo, čitaj: Pjačenco, in Alessandrijo, čitaj: Alessandrijo) dne 9. junija 1800. leta. V tej bitvi bi bili so-

vražniki skoro dvakrat ujeli junaškega majorja Uracco. Konja so ustrelili izpod njega, njegov meč je bil strt, komaj osem korakov je bil še pred sovražnikom. To zapazi desetnik Pom. „Tovariši,“ zakliče vojakom, „bomo li zapustili svojega majorja?“ Z osmimi možmi plane na sovražnike in otme častnika.

Uro pozneje, ko so nasprotniki ljuto preganjali polk, je pretila Uracci nova nevarnost. Vsega onemoglega, ga je ob zidu prijel sovražen častnik in mu že jemal uro, denar in zlati jermen za meč. Zdajci pa skoči prostak Schmidt (čitaj: Šmid), ki je srdit gledal z zidu, kaj se je godilo, na tla, pobije sovražnega častnika s kopitom svoje puške, rani enega zraven stoječih šest sovražnih vojakov ter jih z dvema prihitevšima tovarišema zapodi v beg. —

Že leta 1796. je bil umrl imetnik našega polka, princ Hohenlohe. Leta 1801. pa je bil imenovan za imetnika Henrik XV. Reuß-Plauen.

Ko se je polk mimo bojov ob Genovski Rivieri dne 14. junija 1800. leta udeležil nesrečne bitve pri Marengu (vzhodno od Alessandrije) in dne 25. decembra bitve pri Valeggiju (Valeggio, čitaj: Valedžo), se je vrnil v garnizijsko mesto Litomerice; v vojni leta 1805. pa so ga poslali na Nemško, kjer se je boril nekaterikrat, tako dne 9. oktobra pri Günzburgu (Günzburg, čitaj: Gincburg), dne 11. oktobra pri Haslachu (Haslach, čitaj: Hazlah). Četrty bataljon se je mimo tega dne 5. decembra udeležil boja pri Stöcknu (Stöcken, čitaj: Šteken). Pri Ulmu se je moral vdati kakor vse čete, ki jim je zapovedoval general Mack (čitaj: Mak).

6. V slavni bitvi pri Aspernu.

Leta 1809. se je udeležil polk najbolj krvave, pa tudi najbolj slavne vojne, odkar je bil ustanovljen. Avstrija, ponižana, toda ne uničena, se je novič dvignila zoper samosilnega francoskega cesarja Napoleona I., in prav avstrijski vojskovodja, nadvojvoda Karl, „premagalec nepremaganega“, je prvič pobil oholega Korza.

Po nesrečni bitvi pri Eggmühl (Eggmühl, čitaj: Ekmil, jugovzhodno od Regensburga na Bavarskem) dne 22. aprila 1809. leta se je namreč dne 21. in 22. maja 1809. leta bila slavna bitev pri Aspernu, kjer so se avstrijski vojaki po besedah Karlovih izkazali za prve vojake na svetu.

„Jutri bo bitev; usoda vsega cesarstva je zavisna od nje. Jaz bom storil svojo dolžnost in pričakujem prav to od vojakov.“ Tako se je glasil ukaz, s katerim se je na večer pred usodno binkoštno nedeljo 1809. leta nadvojvoda Karl obrnil do svoje vojske. Te pomenljive besede so vsi bojniki sprejeli z nepopisnim navdušenjem. Kako izborno jih je razumel naš polk, je sijajno pokazal v vroči borbi obeh nastopnih dni!

Na binkoštno nedeljo, ob štirih popoldne, je avstrijska prednja vojska pred vasjo Aspern trčila ob sovražnika in ga po kratkem, a ljutem boju prisilila, da se je umaknil v vas. Prve hiše so si naši vojaki osvojili kaj hitro; vsi poznejši navali pa so se razbijali ob trdovratnosti francoskih branilcev. Dočim sta dve naši bateriji sipali smrtonosne krogle, je naposled naš polk silovito udaril na Aspern. Med gorečimi hišami, katerih gosti dim je dušil bojnike, so posekali vse, kar je hotelo razljučenim junakom zastaviti

pot. Ko pridero do cerkve, dobi nadporočnik Schuffenhauer (čitaj: Šufenhaver) povelje, naj prežene sovražnika z ulice na levi strani cerkve. Schuffenhauer nemudoma izvrši to zapoved; toda skoro se vrnejo nasprotniki z večjo močjo. Tri krogle obenem zadenejo hrabrega poveljnika, da se zgrudi na tla. Že so se umikali naši vojaki. Kar plane narednik Uhlich (čitaj: Ulih) s tremi možmi na Francoze, jih nekaj poseka in tako otme ranjenega častnika. Naši junaki so vzeli Aspern, pa so se morali zopet umekniti, ko je došla sovražniku izdatna pomoč.

Zdajci pa dojde brigadi Vacquantovi (Vacquant, čitaj: Vakáng) ukaz, naj skupno s polkom št. 17. vzame Aspern, „naj velja, kar hoče“. — „Vzamemo ga,“ odgovore vojaki. Prvi bataljon našega polka se neutegoma s povešenim bajonetom požene proti vasi, toda grozen strel podere v malo trenutkih vse častnike in večino mož ali mrtve ali ranjene na tla. Zdajci plane general Vacquant z zastavo sedanjega 47. polka v vas, nadvojvoda Karl sam prijaha in zakliče omahujočim vojakom: „Srčno naprej za domovino!“ Njegov pobočnik (adjutant), major knez Reuß, se postavi na čelo navaljujočemu polku in se, ko precej nato ustrelje konja izpod njega, požene peš dalje. Z besedami: „Deca, za mano, tudi jaz sem Reuß!“ je tako neizrečno razvnel pogum našega polka Reuß-Plauenskega, da se Francozi niso mogli ubraniti naskoku. Izmed častnikov sta se tu posebno odlikovala podpolkovnik grof Bentheim (čitaj: Benthajm) in major pl. Söldner (čitaj: Seldner). — Preko prevrnjenih voz, plugov, bran, preko pohišta, drevesnih debel so drli naši junaki z glasnim krikom „hurá“ kakor pogubna nevihta; niti trami, padajoči z gorečih streh, niti sovražne krogle, leteče iz

vsakega okna, vsake kleti — nič ni moglo ustaviti grmečega roja! Zaman so Francozi z dvema polkoma in tremi baterijami ob 9. uri zvečer novič srdito naskočili Aspern; zaman so še ob 1. uri ponoči ponovili napad — neumorni junaki 17. in 47. polka so jih obakrat zapodili v beg.

Drugega jutra je poizkusil Vacquant preobladati tudi vzhodno stran vasi. Francozi pa so z groznim navalom podrli vse na tla in potiskali Avstrijce iz Asperna. Prvi bataljon našega polka bi se bil skoro razkropil, ker so nasprotniki strahovito streljali s kartečami¹⁾; zastavonosec se je zgrudil mrtev, kopica mrličev je nastala okoli omahujoče zastave. Zdajci pa prihiti nadporočnik Radichevich (čitaj: Radičević) 42. polka in dvigne zastavo. Tako je bilo bataljonu zopet mogoče, da se je zbral okoli svojega prapora in se krepko postavil ob njem. —

Sovražna vojska je bila naposled strahovito potolčena, junaški avstrijski sinovi so pobili francoskega zmagovalca!

Pogled na bojišče je bil grozen. Vse opustošeno! Kar cele vasi so bile požgane, travniki, polja — vse razteptano; v razorih je tekla kri. Strašen duh se je širil povsod. V vodnjakih so ležale kope mrličev; na stotine so jih pometal v Dunav, na tisoče pokopali.

Kakšna je bila hrabrost avstrijskih čet, kaže pač najbolje izrek Napoleona samega. Ko se je namreč nekoč pozneje kralj napolitanski čudil, kako da Napoleon ni bil razkosal Avstrije, je dejal leta nejevoljen: „Molčite! Soudite kakor slepec o barvah; Avstrijcev niste videli pri Aspernu, torej niste videli ničesar!“

¹⁾ Kartečo imenujemo več manjših krogel, ki tiče v skupnem zavojčku in se skupno streljajo iz topa.

Izmed neštevilnih junakov v tej večno znameniti bitvi imenujemo tukaj tele bojnike našega polka:

Desetnik Marschner (čitaj: Maršner) je bil ranjen precej prvega dne, pa se je navzlic najhujšim bolečinam dal obezati šele potem, ko je bil boj dognan.

Takisto se je vedel prostak Scheley (čitaj: Želej) jako hrabro. Najsi ga je zelo skelela rana, se je vendar dvakrat prostovoljno udeležil napada.

Narednik Reiterer (čitaj: Rajterer) je ob naskoku prvi planil na sovražne nasipe in se s svojimi vojaki postalil važne postojanke.

Polkovni kapelan Gadolla (čitaj: Gadola) je v najhujšem ognju tolažil ranjene vojake, tudi sam hodil po zdravnike ali pa nosil ranjence na hrbtu iz boja.

Kadet Voloužil ni hotel izročiti svoje zastave, najsi mu je bila karteča prebila ročnik in roko. Sam se je obezal za silo, toda naposled je moral vendarle izročiti zastavo častniku, ker mu je bilo odteklo preveč krvi.

Takisto sta zastavonosca Teinzer in Stauber (čitaj: Tajncer, Štavber) zvesto vztrajala pri svojem praporu. Zgrudivši se na tla, ga je prvi branil, dokler ga je mogel; drugega pa kar niso mogli pripraviti, da bi bil odšel z bojišča, najsi je bil zadet v nogo. Šele čez več ur, ko se že ni mogel geniti, je prepustil zastavo zanesljivim rokam in se dal odnesti iz boja.

7. Pri Wagramu.

V bojih pri Wagramu (Wagram, čitaj: Vagram) dne 5. in 6. julija, kjer je 128.000 Avstrijcev stalo proti

180.000 Francozom, si je avstrijska vojska, najsi se je zmaga naklonila Napoleonu, pridobila nove slave. Z njo vred pa se je proslavil naš polk. „Sovražniku je ostalo bojišče, toda zmaga, ki si jo je pridobil, ni bila poraz avstrijske vojske, in vsi francoski napori niso mogli nejevoljno odhajajočih Avstrijcev spraviti v nered ali jih pognati v beg“. Naš polk, ki mu je zapovedoval polkovnik Oberdorf, je dne 5. in 6. julija branil Nemški Wagram. Vojaki niso že 48 ur užili ničesar; vrhutega jih je mučila silna žeja, ker ni bilo dobiti vode. Vendar se nobeden ni ganil s svojega stališča. Marsikateri pa se je seveda od onemoglosti zgrudil kar v vrsti!

Dogodek iz te bitve tudi jasno priča, kako iskreno so vsi vojaki ljubili cesarskega poveljnika, nadvojvodo Karla. Častniku našega polka — njegovo ime ni več znano — je bila krogla iz topa odtrgala obe nogi. Skoro brez zavesti, umiraje, je ležal na tleh. Kar začuje poleg sebe ranjenca, ki pravi: „Nadvojvoda Karl jaše mimo!“ Novo življenje prešine umirajočega junaka. S poslednjo močjo se na pol zravna, pogleda ljubljenega vojskovodjo, zašepče: „Živel naš Karl!“ in se zgrudi mrtev na tla.

8. Nadaljna junaška dela.

Polk se je dalje dne 9. julija bojeval pri Hollabrunnu (Hollabrunn, čitaj: Holabrun) in dva dni pozneje v nesrečni bitvi pri Znojmu (na Moravskem). V tej bitvi so štirinajstletnemu bobnarju Wiedu (Wied, čitaj: Vid) razstrelili boben. Neutegoma plane na sovražnega bobnarja ter možu, vsemu presenečenemu spričo tolike drznosti, iztrga njegov boben.

Po dunajskem miru (dne 14. oktobra 1809. leta) je bival polk po raznih krajih na Češkem. Ko pa so se leta 1812. po nesrečni vojni Napoleonovi na Ruskem združili Prusi, Avstrijci in Rusi, se je bil polk v nesrečni bitvi pri Draždanih (dne 26. in 27. avgusta 1813.). Dne 17. septembra istega leta je bilo drugemu bataljonu, ki ga je vodil stotnik Mende, naročeno, naj si osvoji vas Varvazovice blizu Kulma (nemški Arbesau, čitaj: Arbezav). To je tudi storil, najsi ga je na vso moč oviral ribnik pred vasjo. Nadporočnik Rünagel (čitaj: Rinagel) je, ne da bi bil ustrelil le enkrat, ob grozovitem streljanju s svojo polkompanijo korakal naravnost proti vasi in se trdno postavil v njej. Njegovo junaštvo je storilo, da so na vseh straneh ob istem času napadli Varvazovice in tako vas izvili sovražniku.

Ko se je nadporočnik skoro potem zgrudil, ranjen na smrt, je narednik Langer navduševal vojake, da so srčno vztrajali. Njegovi hrabrosti se je posrečilo odbiti nov sovražniški napad. Ob tej priliki so njegovi vojaki ujeli dva častnika in 19 mož ter zaplenili en top. — Tudi njegov tovariš Schneider (čitaj: Šnajder) je prizadejal sovražniku veliko škode.

Desetnik Simonič je bil med prvimi, ki so pridrli na vaške vrtove in si osvojili top.

Desetnik Tröster (čitaj: Trester) je, ko je imela vrsta naših strelcev že silne izgube in so jo torej zamenili z drugo, prosil, naj bi ostal v novi vrsti. Najsi je bil težko ranjen, je vztrajal v boju do konca; šele potem se je dal obezati, toda od kompanije se kratko malo ni hotel ločiti.

Desetnik Eibicht (čitaj: Ajbicht) bi si bil rad osvojil sovražno bojno znamenje. Tedaj pa je sovražnik ujel prostaka poleg njega. Eibicht s kopitom svoje puške potolče najbližjega sovražnega vojaka in prepodi druge.

Prostak Riemer (čitaj: Rimer) je, dasi prvič v boju, neustrašen med prvimi planil na topove.

Prostaka Trczka in Buttner (čitaj: Trčka, Butner) in poddesetnik Treubum (čitaj: Trajbum) so svojega nadporočnika oteli jetništva. Pobili so namreč dva vojaka in potem s kopiti tako neusmiljeno tolkli po drugih, da so prestrašeni pobegnili; štiri pa so ujeli.

Narednik Reuß je, ko je padel njegov častnik, svoje vojake v najhujšem ognju na plitvini gnal skozi ribnik ter Francoze nemudoma napadel z bajonetom. Preplašeni sovražniki so se umeknili v bližnje hiše, pa tudi odtod jih je pregnal Reuß in jih zapodil v beg. Izgubili so mnogo mrličev in ranjencev.

9. V bitvi pri Lipskem.

Od dne 16. do 19. oktobra 1813. leta se je bila vélika bitev pri Lipskem, ki je odločila usodo vse Evrope. Združeni Avstrijci, Rusi in Prusi so tam popolnoma potolkli Napoleona, najsi so se njegove čete borile kar najobupneje. Naš polk je bil v bitvi postavljen na čisto nezavarovano planoto. Strogo mu je bilo naročeno, naj se ne gane nikamor, ampak naj počaka, kaj ukrene levo krilo. Sovražnik, ki je bil močno zasedel sosednji gozdič, je streljal na naše vojake, da so se usipale krogle nanje kakor toča. Polk je trpel neizmerno, vendar je od 10. ure dopoldne do drugega dne nepremično vztrajal na odkazanem mestu.

Pri tem se je narednik Peterle izkazal za pravega junaka. Oba svoja ranjena častnika je namreč z bajonetom otel jetništva in ju nato spravil v zavetje. Krepko ga je podpiral bobnar Schmidt (čitaj: Šmid). Ko je bila tretjemu bataljonu granata ubila polovico njegovih bobnarjev, se je Schmidt lahko ranjen umaknil, se dal obezati, se vrnil, poiskal uporaben boben in bobnal za naskok, ko se je Peterle napravljal, da otme oba častnika. Pri tem je bil težko ranjen.

10. Na francoskih tleh.

Po bitvi pri Lipskem so zavezniki preganjali Napoleona in pridri celo na Francosko. Naš polk se je leta 1814. udeležil več bojev na francoskih tleh severno od Lyona (Lyon, čitaj: Lijón), tako pri St. Thibautu (St. Thibaut, čitaj: Sengtibó), Mâçonu (Mâçon, čitaj: Masóng) 11. marca, Villefranche (čitaj: Vilfránš), 18. marca, in Limonestu (Limonest, čitaj: Limoné).

Pri Mâçonu je narednik Bischinsky (čitaj: Bišinski) s svojim vodom in 6 huzarji prostovoljno naskočil francosko vas in ujel 11 sovražnikov.

Pri Villefranchi je poddesetnik Hullek (čitaj: Hulek), ki so ga bili poslali na patroljo, s tremi možmi najprej pregnal sovražno stražo, potem zbral več razkropljenih strelcev in se nato ob zvonkem bobnanju spustil na kakih 50 sovražnih konjikov. Ti so mislili, da prihaja močna četa, in so takoj pobegnili; naši pa so spotoma ubili ali ranili še nekaj mož.

Pri Limonestu se je bobnar Ernst oborožil s puško in strelivom ubitega vojaka in se s tovariši napotil preganjat bežečega sovražnika. Zdajci zapazi, da se umika

oddelek, čigar stotnik se je ranjen zgrudil. Neutegoma pozove nekaj huzarjev, naj otmo ranjenega častnika; sam pa plane na sovražnike, pobije francoskega častnika, potisne druge Francoze nazaj in ujame 7 mož. Ko se je potem sovražnik vrnil v večjem številu, je Ernst zadela vhodna vrata pri vasi in se branil, dokler ni velika avstrijska vojska, prišedši za njim, pregnala sovražnih krdel.

Ob isti priliki je prostak Hager, izvrsten strelec, kaj dobro podpiral svoje tovariše. Postavil se je k vaškemu zidu in odtod z dobro merjenimi streli podiral sovražnika za sovražnikom. Ko je bilo treba braniti vhodna vrata, so ga ranili; toda ostal je vendarle na svojem mestu, dokler ga niso naposled odnesli, ker mu je bilo odteklo preveč krvi.

Dne 20. marca je prišla vojska v Lyon. — Naš polk je pomagal oblegati in vzeti še nikdar premagano trdnjavo Hünigen (čitaj: Hiningen v Alzaciji, nedaleč od Basla, Basel, čitaj: Bazel), njega domobranski bataljon tudi oblegati Besançon (čitaj: Besansóng na Vzhodnem Francoskem). Grenadirji pa so bili že prej odšli na Dunaj, da so bili ondi za častno stražo vladarjem, kar se jih je zbralo na shod.

Ko se je sklenil mir, je prišel polk v Mlado Boleslavo ob Izeri na Češkem; ko pa se je Napoleon nenadoma vrnil z otoka Elbe in so se zopet zbirale mnogoštevilne vojne čete okoli njega, so naše vojake novič poslali na bojišče v severozapadni del francoske dežele. Najprej so se dne 29. junija 1815. leta zmagovito bili pri La Fontaini (čitaj: Lafontén) in potem dne 1. julija pri Belfortu.

Tukaj so se vedli prostaki našega polka Wernisch (čitaj: Verniš), Kobera in Buresch (čitaj: Burež) v bojnem metežu na vso moč hrabro; Wernisch je vrhutega ujel francoskega častnika. Dospевši na višino zunaj vasi, ugledajo dva sovražna topova, ki sta prizadevala našim četam izredno škodo. Zdajci se odpravijo nanju, da bi ju vzeli. Toda oddelek sovražnih huzarjev jih je zatel, da niso mogli več nazaj. Wernischa takoj podero na tla. Hotel se je že vdati in je prosil milosti, toda jezdeci so še dalje ljuto sekali po njem. Tedaj pa zbere poslednje moči, zgrabi puško, zasadi bajonet konju med rebra in udari drugega, da preplašen odskoči. Preden se je padli huzar utegnil izkupati izpod konja, je več naših oddelkov planilo na sovražnike, in tako je Wernisch ujel svojega nasprotnika.

Prostak Kobera je zapazil, da se je eden naših lovcev boril z dvema sovražnima jahačema. Brž mu kot zvest tovariš prihiti na pomoč. Komaj pa lovec enega huzarjev podere s konja, ga že drugi poseka. Kobera se je osvetil za ubitega tovariša in ustrelil huzarja. Zdajci pa na njega samega navali tretji jezdec. Korak za korakom se je branil naš vrli vojak z bajonetom, da mu nasprotnik ni mogel do živega. Tako dospe naposled k tovarišu Bureschu, ki se je, najsi že ranjen, drzno boril z dvema jezdecema in je ravnokar posekal enega izmed njiju. Tovariša se postavita s hrbtom ob hrbet in se tako ubranita vseh nasprotnikov. Tudi Kobera je že krvavel iz več ran. Zdajci pa skoči na stran in s kopitom svoje puške pobije enega izmed huzarjev. Drugi so preplašeni pobegnili.

Ko je bila vojna srečno dokončana, se je vrnil polk na Češko. Leta 1817. pa je bilo odločeno, da pride na

mesto 43. polka, ki, so ga bili razpustili leta 1810. Polk je bil torej leta 1817. postavljen za kranjski polk in je prišel na Kranjsko.

IX. Polk pride na Kranjsko.

V novi domovini je dobil polk naborne okraje v ljubljanskem, postojnskem in novomeškem okrožju. Dobo od 1817.—1820. leta je prebil v miru. Njegov polkovnik Söldner pl. Söldenhofen (čitaj: Seldner plemeniti Seldenhofen) se je trudil, da bi dobil pripravno poslopje za polkovno vzgajališče, kamor so jemali vojaške otroke vseh vojnih vrst; skrbel je tudi, da bi kolikor mogoče spopolnil ta zavod. Nadalje se je trudil ustanoviti posebno knjižnico za vojake 17. pehotnega polka. Ljubljanski meščani so krepko podpirali njegovo delovanje ter prispevali z domoljubnimi darovi. Žal, da se je knjižnica sčasoma porazgubila.

Vojaški zavod je vzgojil dokaj vrlih vojakov in častnikov, ki so bili pozneje polku na čast. Spomina vreden je zlasti Jožef Emanuel Hilscher¹⁾ (čitaj: Hilšer), ki se je v prostih urah rad bavil s pesništvom, izborno na nemški jezik preložil angleškega pesnika Byrona (Byron, čitaj: Bajrn) in tudi sam zložil več pesmi. Bil je najprej gojenec tega zavoda, pozneje pa je deloval na njem kot učitelj. Pod njegovim vodstvom so podčastniki časih v vzgajališču prirejali gledališke predstave;

¹⁾ Hilscher je bil porojen leta 1806. v Litomericah in je umrl, šele v 31. letu svoje dobe, v Milanu. Nemški pesnik Frankl je izdal njegove pesmi. Hilscherju na čast se imenujejo ulice, kjer je stalo nekdanje, sedaj je porušeno vzgajališče, Hilscherjeve ulice.

nekoč (leta 1828.) so se upali celo na oder deželnega gledališča. Priredili so namreč na korist pogorelcem v Kamni gorici veselo igro; predstava je dala skoro 240 kron čistega dobička.

Leta 1820. so odrinile avstrijske čete, med njimi tudi prvi in drugi bataljon našega polka in grenadirski bataljon Jurisich (čitaj: Jurišič), v Italijo. Takozvani „carbonari“ (čitaj: karbonari, t. j. oglarji) so bili namreč, preteč s splošnim prevratom, uprizorili upor v Neapolju in pregnali kralja Ferdinanda. Nemiri so se polagoma razširili skoro po vsej Italiji. Ko so se vojaki našega polka mudili v Esteju (v pokrajini padovski), bi se bila malone oba bataljona zastrupila s kruhom iz moke, v katero so bili zmleli rožičke (strupeno žitno glivo). Tristo mož je obolelo za njimi, vendar so okrevali nedolgo potem. Polk se je udeležil nekaterih bojov, tako n. pr. bitve pri Novari (dne 8. aprila 1821. leta), in se čez dve leti vrnil na Kranjsko. Kakih 1000 mož je bilo v Italiji umrlo za raznimi boleznimi.

Leta 1825. je umrl polkovni imetnik, princ Henrik XV. Reuß; nastopnega leta pa je bil za imetnika imenovan fcm. princ Gustav Hohenlohe-Langenburg (čitaj: Hoenloe).

V tistem času so zlasti dolenjsko stran nadlegovale razbojniške drhali, ki so lomastile čez Kolpo, plenile kar ob belem dnevi in vlačile mirne prebivalce s seboj. Celo vojaki so morali priti prebivalcem na pomoč, in tako se je ukazalo tretjemu bataljonu, ki je bil dotistihdob v Kranju, naj odide v Novo mesto. Ali niti potem niso popolnoma ponehali taki napadi, nego razbojništvo se je celo razširilo, ker so oborožene tolpe prihajale tudi iz

Bosne. Vojaki so imeli kar prave boje s podivjano sodrgo, preden so jo ukrotili in naredili mir v deželi.

Leta 1830. je počil na Francoskem takozvani julijski prevrat, čigar posledice so kaj skoro začutili tudi po drugih deželah. Tako je moral v Italiji vojvoda modenski pobegniti iz svojih dežel, cesarica Marija Lujiza je odšla iz Parme na Avstrijsko; proti papežu Gregorju XVI. se je vzdignilo sedem pokrajin Cerkevne države. Sedaj so segli Avstrijci po orožju, da bi napravili mir. Poleg drugih vojnih oddelkov je naš polk leta 1831. z dvema bataljonoma odrinil v Italijo; nastopnega leta je odšel za njim še prvi brambovski bataljon, ki je bil dotlej pazil v novomeškem in postojnskem okraju, da se niso zanesle v deželo kužne bolezni. Polk je bival v Italiji na različnih krajih, tako tudi v Bologni (Bologna, čitaj: Bolonja) in v Milanu, ter se je šele 1835. leta vrnil v Ljubljano, kjer so ga meščani slovesno sprejeli in pogostili.

Istega leta je umrl cesar Franc, in Ferdinand Dobrotni je zasedel cesarski prestol avstrijski. Častnika našega polka, stotnika Ivana Coroninija (Coronini, čitaj: Koronini), so leta 1836. pozvali na Dunaj za vzgojevatelja tedaj šestletnemu nadvojvodi, sedanjemu cesarju Francu Jožefu.

Leta 1845. so na travniku Pod Turnom v Ljubljani slovesno blagoslovili tri zastave za poljske bataljone našega polka. (Brambovski bataljon je bil že leta 1832., prav preden je odšel v Italijo, dobil novo zastavo.) Meščani so pri tej priliki prijazno pogostili vojake; vse mesto se je udeležilo lepega praznika. Stare zastave, vse črne od strelnega dima neštetih bitev in razdrapane od krogel, so shranili v ljubljanski šentpetrski cerkvi, kjer so še dandanes.

X. V vojni na Italijanskem leta 1848.—1849.

V Italiji je bilo že od leta 1821. vse polno nezadovoljnežev, ki so hoteli cesarju izviti avstrijsko-italijanske pokrajine, sosebno Lombardijo in Benečansko, ter ustanoviti enotno italijansko kraljevino. Cesarski poveljnik v Avstrijski Italiji, feldmaršal Graf Radecki, eden najslavnejših junakov našega cesarstva, je sicer s pozornimi očmi opazoval te nevarne napore, toda njegova vojska je bila premajhna, da bi jih bila zatrla že kar v početku. Po nujnih prošnjah grofa Radeckega je bilo naposled leta 1847. nekaterim polkom, med njimi tudi našemu polku, ukazano, naj odrinejo na Italijansko. Že nastopnega leta je poknil očiten upor po vseh večjih mestih Avstrijske Italije. Vrhutega je častihlepni sardinski kralj Karl Albert zbiral vojsko, da udari z njo upornikom na pomoč. V Milanu, vélikem stanu Radeckega, so se vneli ljuti poulični boji. Uporniki so postavljali barikade, izza katerih so se krvavo blii z avstrijskimi vojaki; iz hiš so jih polivali z vrelo vodo in vročim oljem; metali so nanje kamenje in cvetične lonce ter streljali nanje iz vsakega okna, sleherne line, da so se usipale krogle kakor toča. Naših izbornih čet pač ni plašila razdivjana drhal; toda ker jih je bilo premalo, so se morale čez pet dni iz Milana umekniti v dobro utrjeno Verono.

1. Strašni dnevi v Bresciji.

Oba naša poljska bataljona sta bila še z nekaterimi drugimi manjšimi oddelki vred prišla za posadko v Brescijo (Brescia, čitaj: Brešja). Toda kakor

v Milanu, je bilo tudi tukaj to krdelce preslabo, da bi bilo dolgo časa krotilo razdražene prebivalce, ki jim je bilo mestno oblastvo celo sploh dovolilo nositi orožje. Nevarnost za naše vojake se je večala od dne do dne. Zveza z milanskim mestom je bila pretrgana; uporniki so razkopali ali zadelali vse ceste. Vendar ni vrlim vojakom upadlo srce niti za trenutek, nego vsak čas so bili pripravljene žrtvovati življenje za težko oškodovane pravice našega cesarja.

Ponoči z dne 21. na 22. dan marca so oboroženi uporniki zasedli vsa mestna vrata. Dvanajsta kompanija našega polka, ki je spremljala transport smodnika, si je morala z orožjem priboriti izhod. Dne 22. marca je bruhnil v mestu očiten upor. Ko so naši vojaki po ulicah razdirali barikade, so kakor v Milanu uporniki iz hiš neprestano streljali nanje in jih polivali s kropom in vreli oljem. Od vseh strani so bili plat zvona, vmes pa je tulila drhal. Ko so naši z gradu namerili oba topova na mesto, so nekateri že mislili, da je prišel trenutek dolgo zasluženega vračila. Toda cesarski poveljnik se je hotel najprej združiti z milanskim vojaštvom. Zato je poslal nekaj kompanij iz mesta. Dospete so srečno v Orcinuovi (čitaj: Orčinuovi, jugozapadno od Brescije), ko so bile marširale vso noč. Dve kompaniji v gradu, tisti vojaki, ki so morali biti pri bolnikih, in skoro vsi stražniki pa so ostali v mestu sredi razdivjane sodrge.

Ko je polk, neprestano se boreč, odhajal iz mesta, je stal narednik Griesbach (čitaj: Grisbah) 6. kompanije s svojim vodom na straži pri orožnici. Dolgo časa se je vrli vojak s svojimi možmi uspešno branil proti več sto sovražnikom, ki so se od vseh strani zaganjali

na orožnico, naposled pa preplezali strehe sosednjih hiš in orožnico naskokoma vzeli od zadaj. V poslednjem, usodnem hipu zbere Griesbach zveste tovariše, se z bajonetom prerije skozi tulečo uporno drhal in, junaško se boreč, s svojim krdelcem srečno pride iz mesta in v Orciunovi. Za to velehrabro delo so vrlega junaka počastili z zlato svetinjo in ga kesneje postavili za nadzorstvenega častnika v bolnici milanski.

Ko so naši vojaki branili vojašnico Ospidale vecchio (čitaj: Ospidale vekjo, t. j. stara bolnica), se je odlikoval prostak Tavčar 5. kompanije. Skoro vsi njegovi tovariši so bili že ubiti, on sam pa je še vedno neustrašen streljal s patronami ubitih sodrugov in usmrtil še nekaterega sovražnika. Ko se ni bilo moči več braniti in so razkačeni uporniki že od vseh strani drli v vojašnico, se je otel neizogibne smrti s tem, da se je zdajci zvrnil na tla in obležal kakor mrtev.

Vsega skupaj je imel polk, ko se je boreč umikal iz Brescije, 14 mrličev in 19 ranjencev; 102 moža so pogrešali.

2. Junak v trdnjaviel Rocci d'Amfo.

Iz Orcinuovija, kjer so slabo opravljene vojaki dosti trpeli zaradi silnega deževja, je odšel polk proti Veroni ter se spotoma združil z garnizijo, ki se je bila umeknila iz Milana. V Veroni sami se je sešel s tremi kompanijami, o katerih so že sploh sodili, da so izgubljene, ki pa so bile pod vodstvom stotnika princa Hohenloheja na poti skozi Tirole v Verono srečno prebile grozne težave in neštete nevarnosti. Prav ta oddelek je ob tirolski meji otel desetnika Matijo Črneta 12. kompanije, ki je

držno branil razpadlo trdnjavo Rocco d'Amfo (Rocca d'Amfo, čitaj: Rokadamfo).

Ko se je bil namreč vnel upor, je poveljnik te trdnjave prestopil na sovražno stran. Pa ne samo to, nagovarjal je tudi Črneti in njegovo posadko, ki je štela 1 poddesetnika in 16 mož, naj odlože orožje. Toda Črne je hotel braniti trdnjavo do zadnjega diha. Dne 23. marca je prihrula tolpa upornikov, da bi se polastila trdnjave. Črne nagloma zapre vrata in se pripravi na branitev. Ko sovražniki ugledajo nabite puške namerjene nase, osupli obstoje in potem pošljejo enega izmed sebe k Črnetu, da bi ga pregovoril, naj se vda, češ, da so že vse druge trdnjave v italijanskih rokah. Črne ga je molče poslušal do konca, potem pa mu je mignil z roko, naj odide. Sovražniki — bilo jih je več sto — se razkrope, da bi ob ugodnejši priliki napadli trdnjavo. Posadka se umakne v gorenji del, kjer je bilo moči bolje pregledovati vso okolico in se je dalo tudi uspešneje upirati preveliki sili. Nato uporniki nemudoma zasedejo spodnji del trdnjave.

Tako se je približal večer. Vojake je mučila huda lakota, zakaj edini kos kruha, ki ga je imel vsak v torbi, so bili použili že opoldne. Vendar pa je moral tudi drugi poslanec, ki je posadki obetal celo veliko plačilo v denarjih, ako bi se vdala, oditi brez uspeha.

Polnoč je že minila; nihče v posadki še ni bil zatisnil očesa. Zdajci zapazijo, da hočejo sovražniki ponevedoma preobladati trdnjavo. Črne ukaže, naj se nihče ne gane. Prikaže se glava upornikova nad zidom. Črne zamahne s puškinim kopitom — težko truplo se zvrne v globino, iz katere začno sovražniki ljuto streljati. Zadeli pa po sreči niso nikogar, ker je bila prevelika tema.

Črne zapali snop slame in ga vrže med oblegajočo tolpo. Zdaj so jih videli jasno pod seboj in so lahko dobro pomerili nanje. Kaj skoro je ležalo 5 mričev in mnogo ranjencev ob goreči slami; drugi so naglo pokazali pete. Ko se je razdanilo, ni bilo pred trdnjavo nobenega sovražnika več na pregled; samo iz strelnih lin spodnjega dela se je časih prikazala razmršena glava, pa se je zdajci umeknila, kadar je kdo izmed naših vojakov le s puško pomeril nanjo.

Vendar pa je pela posadki kaj huda; zakaj tudi vode ni bilo več. Marsikatero oko se je željno oziralo tja, odkoder bi utegnila priti pomoč. Na vdajo pa vendar ni mislil nihče. Okoli poldne se naposled zablisnejo bajoneti iz sosednjega gozda. Tri kompanije, ki jih je vodil stotnik princ Hohenlohe, so se bližale trdnjavi. Glasno zavriskavši, pozdravijo obleganci svoje rešitelje, ki takoj planejo na osuple upornike ter jih zapode v beg. — Črne je pozneje za tolikanj junaško branitev dobil zlato svetinjo.

3. Nadaljni boji.

Dne 25. marca je sardinski kralj s 40.000 možmi prekoračil reko Tessin (čitaj: Tesin) in primeroma štirinajst dni pozneje reko Mincio (čitaj: Minčjo). Avstrijski vojski je pretila velika nevarnost, najsi je nekolikokrat pobila sovražnika; zakaj povsod se je bilo bati, da nasprotniki ne pretrgajo zveze; mimo tega so se ji zbirali za hrbtom oboroženi prostovoljci. Dokler ni bilo pričakovane pomoči, ni mogel Radecki z malo svojo vojsko udariti nikamor; zato je delal, kolikor se je dalo, samo na to, da ne bi ga sovražnik napadel izlahka.

V tem času so stali oddelki našega polka na različnih krajih, tako dne 6. maja, ko je Karl Albert pri Sveti

Luciji blizu Verone ¹⁾ brezuspešno naskočil avstrijske prednje straže, v Veroni in zaradi ogledovanja ob reki Adiži.

Naposled je vendar dne 27. maja feldcajgmajster grof Nugent (čitaj: Nižáng) z zaželenimi pomožnimi četami došel v Verono, in sedaj se je sivi feldmaršal s kakimi 50.000 možmi lahko lotil napada. Naš polk je krenil s prvim vojem v Mantovo, da bi osvobodil hudo stiskano Peschiero (Peschiera, čitaj: Peskjera; ob Gardskem jezeru).

Dva dni potem je prvi bataljon z obično hrabrostjo pomagal preobladati Montanaro (nedaleč od Mantove), kjer so naši junaki ujeli 2000 mož in zaplenili 5 topov. Narednik Kōstel (čitaj: Kestl) našega polka je pri tej priliki junaško udaril na sovražno hišo in pognal sovražnike iz nje. Ranili pa so ga v rame, tako da leto dni ni bil za nobeno službo.

Dne 30. maja se je vnel krvav boj pri Goitu (ob Minciju); bil je nesrečen za avstrijsko vojsko. Častnik našega polka ga je popisal takole: „Ta dan je bil za naš polk strašen dan. Dolgo uro so streljali na nas iz pet topov; krogle so vršele kakor grah. Tam, kjer smo stali, je bilo v vasi okoli 10.000 mož. Dvakrat smo že imeli prve hiše; naši vojaki so že z bajonetom pobijali Piemontce v njih, toda morali smo se umekniti, ker nas ni podpiral ne en mož, ne en top. Kdor ne pozna vojne in Boga, naj pride k nam; tukaj spozna oboje.“

Skoro potem je bila vsa benečanska zemlja zopet v avstrijskih rokah, ker so se bila zaporedoma vdala

¹⁾ V tej bitvi je naš sedanji cesar Franc Jožef I. poleg Radeckega prvič sijajno dokazal svojo hrabrost.

mesta Vicenza (čitaj: Vičenca), Padova in Treviso (čitaj: Trevizo).

4. Pred Milanom.

Naš polk je dne 23. julija po viharni noči, ki jo je prebil na planem, pomagal vzeti močno utrjeno Sommo campagno (Somma campagna, čitaj: Soma kampanja) in je še isto noč ob 10. uri pod vodstvom tedanjega stotnika Kuhna (Kuhn, čitaj: Kun), poznejšega imetnika, vzel trdni Monte Vento in dne 25. julija z drugimi vojnimi oddelki pregnal sovražnike do Valeggija (Valeggio, čitaj: Valedžo; južno od Peschiere). Nato se je bil še večkrat v manjših bojih tako pri Villafranci (Villafranca, čitaj: Vilafranka), Prahianu, Quaderni (čitaj: Kvaderni) in Basiascu (Basiasco, čitaj: Bazjasko) in se povsod odlikoval z brezprimerno hrabrostjo; seosebno pa se je izkazal dne 4. avgusta, ko so napadli Caso Gambaloito (Casa Gambaloita, čitaj: Kaza Gambaloita).

Sovražnika so z neudržno silo pregnjali do obzidja mantovskega, kjer so potem zaporedoma preobladali močno zasedene hiše in kazine (utrjene zgradbe). Najsi je bil polk že zvečer porabil vse patrone, je vendar še do polnoči ostal v najhujšem ognju. Pogubnemu bajonetu naših junakov se ni mogel ustavljati noben sovražnik!

Mnogo častnikov, med njimi seosebno podpolkovnik Albert Ernest Hablitschek (čitaj: Habliček) in major Ernest Hartung, ki sta bila vedno v prvih vrstah, in mnogo vojakov našega polka si je za svoje junaštvo pri Milanu dne 4. in 5. avgusta pridobilo odliko. Nekateri zgledi naj pokažejo, kako pogumno so se borili in kako vzorno vestno so izvrševali svojo dolžnost.

Prvi bataljon našega polka kar ni mogel pričakati povelja za naskok. Ko ga je naposled dobil, so vsi vriskaje planili pred mestno obzidje; vsak je hotel biti prvi pri navalu. Desetnik Urankar in trije prostaki Jager, Varšik in Petrovčič so, ko je 3. kompanija podila sovražnike skozi „Rimska vrata“ nazaj v mesto, zasedli sovražno hišo ter potem krvavo odbijali vse napade okrepljenega sovražnika.

Desetnik Jenko 6. kompanije je zbral kakih 25 mož in z njimi dvakrat naskočil trikrat silnejše krdelo. Obakrat so ga sicer odbili, toda pogumno je še tretjič z bajonetom navalil nanje ter jih pognal v beg.

Ko je 12. kompanija pod stotnikom Pabitzkym (Pabitzky, čitaj: Pabicki) in poročnikom Haideggom (Haidegg, čitaj: Hajdek) prodirala proti Gamboloitu, so sovražniki iz močno zasedene hiše in iz topa za to hišo tako srdito streljali nanjo, da se kar ni mogla geniti z mesta. Zdajci pa planejo narednik Denkel, poddesetnik Medič in prostaka Zupan in Lužark hišnim vratom, jih razbijejo s silnimi udarci svojih pušk, preženo sovražne strelce z golim bajonetom in jih tri ujamejo.

Desetnik Sedej 12. kompanije je z nekaterimi prostaki stotnika 10. lovskega bataljona, ki je naskakoval z našo 11. in 12. kompanijo vred, otel sovražnega jetništva.

Desetniki Črne (junaški branilec trdnjave Rocce d'Amfo), Doles in Vrtačič so z nekaterimi možmi neustrašno udarili preko mokrih jarkov, najsi jim je sezala voda do pasu, na sovražno baterijo, potolkli nekaj topničarjev in potem tako silovito pritisnili na sovražnika, da se ni mogel ubraniti njih navalu, nego da je prerezal

predprego in se spustil v beg. Blizu zaplenjene baterije je baje stal kralj Karl Albert; bil je torej v veliki nevarnosti, da ne bi ga zajeli. Črne je med prvimi udaril na topove. Zdajci pa bežeč sovražnik s puško pomeri na junaškega bojnika in mu prestreli prsi. Tikoma pred pridobljenim topom se je Črne zgrudil, toda še umiraje je osrčeval tovariše ter se jim priporočal v spomin.

Desetnik Vrtačič se je naskokoma pognal še na drugo baterijo pri Casi verde (Casa verde, čitaj: Kaza verde), potegnil njenega poveljnika raz konja in ga ujel. Ko so sovražniki hoteli odpeljati en top, je Vrtačič zgrabil konja za uzdo in ga obrnil povprek čez cesto, tako da je prišel top v naše roke.

Poddesetnik Črnač je ob naskoku na Caso Gambaloito posekal dva sovražna topničarja in jih več ujel.

Samo še nekoliko korakov od sovražnikov je zapazil desetnik Smola, da so se nasprotniki pripravljali na poguben skupni strel. Ne da bi se količkaj pomišljal, prime stotnika Brauna 10. lovskega bataljona ter se vrže z njim na tla. Drugi store takisto, in tako vse krogle, izmed katerih bi bila v toli majhni razdalji težko katera izgrešila svoj namen, zlete našim vojakom preko glave. Seveda naši junaki sedaj niso več čakali, da bi bil sovražnik ustrelil še enkrat, ampak so bliskoma šinili pokonci, planili na nasprotnike in jih zapodili v beg.

Desetnika Kreutzberger (čitaj: Krajcberger) in Pichler (čitaj: Pihler) in prostaki Arch (čitaj: Arh), Radovich (čitaj: Radovič) in Mesar 11. kompanije so si pod vodstvom stotnika Winklerja (Winkler, čitaj: Vinkler) naskokoma prisvojili top.

Desetnik Staudacher (čitaj: Štavadaher) 5. kompanije je pridrl v nekovo kazino. Dasi težko ranjen na desni roki, se je dal obezati šele potem, ko je bil boj končan. Žal, da je čez dva meseca umrl za rano; polk je izgubil z njim enega najhrabrejših bojnikov.

Desetnik Mese in prostaki Klobučar, Hutter in Strus 4. kompanije, ki jih je vodil častnik Bogomir Loschan (čitaj: Ložan), so se izkazali s tem, da so se v najhujšem ognju udeležili naskoka na sovražne topove skupno z lovci 10. bataljona. Tako so izdatno pomogli, da je sovražnik izgubil topove in 12 konj; kakih 30 sovražnikov, med njimi 3 častnike, pa so ujeli.

Pri Casi verde je imela 7. kompanija pod stotnikom Ludovikom pl. Rühlingom (Rühling, čitaj: Riling) braniti baterijo. Štiri topničarje, takisto poročnika Richterja (Richter, čitaj: Rihter) so morali že ranjene odnesti na obezovališče, torej je šla kaj trda za vojake, ki bi bili oskrbovali topove. Zdajci obide Rühlinga srečna misel, da bi nekateri njegovi vojaki morda sami utegnili opravljati ta posel. Desetnika Jankovsky (čitaj: Jankovski) in Golob, poddesetnik Mahorčič in prostaki Pucele, Cvelbar, Omahen in Bukovec se vriskaje neutegoma spravijo k topovom. Kaj skoro so jih nabijali in zažigali tako spretno, kakor bi vse žive dni ne bili imeli drugačnega dela. Drugi vojaki so jim donašali streliva, nika da bi se bili količkaj menili za krogle, ki so kar deževale na baterijo. Kesneje je prišel k topovom ognjičar Kleiner (čitaj: Klajner), in pod njegovim vodstvom so naposled čez poldrugo uro prisilili sovražnike, da so nehali streljati. Nasprotna baterija je ob tem imenitnem streljanju izgubila 2 častnika in 6 topničarjev, mimo

tega 4 konje; 2 popolnoma pokvarjena topova sta pozneje prišla v naše roke.

Vroč a bitev dne 4. avgusta je bila, kakor se vidi iz tega kratkega popisa, za naš polk ena najslavnejših. Vsi oddelki njegovi so se kar kosali, kdo je hrabrejši, vse pa je navduševala le ena vzvišena misel: „Kri in življenje za čast 17. polka! Naprej za domovino!“

Polk je izgubil ta dan 7 mrtvecev in 14 ranjencev; 2 moža pa so pogrešali.

Milansko mesto se ni moglo več upirati. Že drugi dan sta prišla v avstrijski tabor dva sovražna generala in naznanila Radeckemu, da se mesto vda. Avstrijska vojska naj bi bila dne 6. avgusta zasedla Milan; ker pa se je zdaj vsa jeza ukanjenega ljudstva obrnila zoper kralja piemontskega, tako da je bil res v nevarnosti, so avstrijska krdela na izrečno prošnjo županovo še isti dan prišla v mesto. Sklenili so dogovor, po katerem so se piemontske čete umeknile iz Lombardije, sardinske pa iz Peschiere, Rocce d' Amfo, Osoppa (Osoppo, čitaj: Ozopo), Brescije, Modene, Parme in Piacenze (Piacenza, čitaj: Pjačenca). S Karlom Albertom se je sklenilo premirje; Avstrijci so zopet dobili Benetke s suho zemljo vred.

Ker pa niti Benetke, niti prostovoljci, ki jih je bil nabral Garibaldi, niso priznali premirja, so Avstrijci zajeli in oblegali Benetke, proti Garibaldiju pa so poslali vojna krdela, med njimi tudi naš polk. Prostovoljce so naši kaj skoro razkropili; Garibaldi sam je pobegnil v Švico. Polk se je nato vrnil v Milan, kamor je bil v tem dospel tudi njegov 3. bataljon.

O tem bataljonu je treba tukaj omeniti nekaj malega.

5. Dogodki tretjega bataljona.

Tretji bataljon je pripadal onemu voju, s katerim naj bi bil feldcajgmajster Nugent prišel feldmaršalu Radeckemu na pomoč. Preden so minili trije tedni, je bil voj že razpostavljen ob beneški meji. Naš 3. poljski bataljon je prišel k brigadi, ki naj bi bila krenila na Pontafel (na Koroškem ob italijanski meji) in Niederndorf (čitaj: Niderndorf; ob Dravi na Tirolskem). Ko so vojaki dospeli do Niederndorfa, se je oddelek, pri katerem sta bili 13. in 14. kompanija našega polka, ločil od velike kolone, da bi pod majorjem Hablitschkom branil tirolsko mejo in zopet napravil zvezo s Tirolami. To nalogo je ta oddelek po nekaterih bojih tudi srečno izvršil.

Brigada pa je prišla najprej v Pontebbo (Pontebba, čitaj: Ponteba; nasproti Pontafu), kjer je od dne 22. od 24. aprila pregnala 2000 upornikov, in se je pozneje (dne 10. maja) pri Rivalgu bila z uporniki, toda premagati jih ni mogla. Dne 24. maja so korakali proti Zoldski dolini ob Torrenteju (Torrente, čitaj: Torente). Vsaka kompanija je dobila tam 20 parov krampežev, zakaj hoteli so upornike pregnati s skalnatih vrhov. Z velikanskimi težavami so vojaki 1. in 2. voja 15. kompanije in prostovoljci obeh kompanij pod poveljstvom poročnika pl. Vesta splezali na strme pečine, ne da bi bili počivali niti minuto. Streljaje in kamenje lučaje, so se uporniki umikali čimdalje više. Naši vrli hriboolazci so naposled prišli do prepada, čez katerega ni bilo moči dalje. V tem so uporniki čete, korakajoče v dolini, obsipali s kamenito točo iz baterij in jih prisilili, da so

se umeknile. Tri dni pozneje je še nekaj hribolazcev, ki jih je vodil zveden kmet, poizkusilo prodreti do kamenih baterij, toda pečine so bile prestrme, da bi bili prišli do njih, in tako so se morali vrniti k svojemu oddelku.

6. Pred Benetkami.

Dne 8. junija se je divizija pri Pievu di Cadore (čitaj: Kadore; ob Piavu) združila s 7. divizijo; dne 27. junija so dospeli vojaki v Treviso, odkoder so krenili pred Benetke, ki jih je branilo 20.000 mož. Dne 9. julija so po štiriurnem boju krepko odbili upornike, planivše iz trdnjave Malghere (Malghera, čitaj: Malgera); ob tem si je pet mož našega bataljona, in sicer: narednika Eckert (čitaj: Ekert) in Jereb, desetnik Šiškar, poddesetnik Medič in prostak Jamnikar, pridobilo srebrno svetinjo za hrabrost.

Koncem meseca julija je veliko mož obolelo za mrzlico, ker niso bili vajeni ondotnih močvirnih krajev. Zato so bataljon odpozvali in ga premestili v Treviso. Naposled pa je mali, komaj kompanijo močni ostanek odrinil v Milan.

7. Nova junaška dela.

Meseca marca nastopnega leta (1849.) je kralj Karl Albert odpovedal premirje. Vsa avstrijska vojska je vriskaje in vsa navdušena pozdravila to novico. Vojaki so v dokaz svojega veselja takoj nateknili zelene vejice za kape; vse vojaške godbe so pred odhodom iz Milana priredile staremu vojskovodji Radeckemu podoknico; vesel pogum in ponosna samozavest sta prešinjala vsakega vojaka! Saj so vedeli, da si pod izkušenim vodstvom

obče priljubljenega feldmaršala, „očeta svojih vojakov“, pridobe novih lovorik na italijanskih bojiščih!

Dne 17. marca so odrinili iz Milana, štiri dni pozneje pa se je že brigada Strassoldo (čitaj: Strasoldo), kateri je bil prideljen naš polk, pri Borgu St. Siro (nedaleč od Ticina; Ticino, čitaj: Tičino) merila s sovražniki. Vojaki so stali neprestano od 9. ure dopoldne do 9. ure zvečer v ognju. Najprej so zapodili sovražnika iz Sira in nato še iz Torazza in Gambola (v pokrajini pavijski). Častniki našega polka, seosebno polkovnik Hablitschek, so v teh bojih s hladnokrvno odločnostjo vodili svoje oddelke proti sovražnim četam; odlikovali pa so se tudi s čudovito osebno hrabrostjo.

Tako je nadporočnik Kolb, poveljnik pionirskega oddelka, najsi je bil komaj nekoliko okreval od prejšnje rane, tako neustrašeno izvrševal najtežje naloge svoje službe, da so vojaki kar vsi goreli za nova junaška dejanja.

Bataljon cesarskih lovcev je že trikrat brezuspešno naskočil močno zasedeno višino. Zdajci je stotnik Fuchs (čitaj: Fuhs) s 13. kompanijo našega polka prihitel bataljonu, ki je bil brez podpore, na pomoč, navdušil lovce za četrti naval in jih pri tem podpiral tako krepko, da so pregnali sovražnika in zasedli višino. Tudi nadporočnik Lelm se je bil z nekaterimi bojniki 16. kompanije pridružil temu podjetju in se je boril zelo junaško. Stotnika Fuchsa so za njegovo hitro, odločno pomoč počastili z vojaškim križcem za zasluge.

Bobnar Pavlič 13. kompanije se je pri Gambolu izkazal s tem, da je o pravem času naznanil nepričakovan sovražniški naskok, ne da bi mu bil kdo kaj ukazal. Posledica temu je bila, da se je moral sovražnik umekniti.

Pri Torazzu so sovražniki ujeli poročnika Mahoriča 14. kompanije, ki je bil ranjen v nogo, in so že grdo ravnali z njim. Kar plane prostak Tratar iste kompanije popolnoma sam nanje, ustrelil enega izmed vojakov, požene druge z bajonetom v beg, zadene častnika na rame in ga odnese iz ognja.

Desetnik Nardini 15. kompanije je v najhujšem ognju izredno hladnokrvno ukazoval vojakom, kako naj postavijo obrano, najsi ga je bila karteča ranila na levi lehti.

Narednik Žužman 17. kompanije je, ko v bataljonu ni bilo redu, zapazil, da preti zastavi nevarnost. Hitro zbere nekaj mož, in najsi so sovražniki ljuto napredovali in so se mu že tudi konjiki prikazovali za hrbtom, pograbi zastavo in jo srečno otme, umikajoč se od zaslombe do zaslombe.

Slavne zmage pri Novari (dne 23. marca), kjer so Avstrijci pod Radeckim docela potolkli kralja Karla Alberta in tako odločili vso vojno, se naš polk ni udeležil. Precej po tej bitvi je sin odstopivšega sardinskega kralja, Viktor Emanuel, z Radeckim sklenil premirje, in tako je bilo v šestih dneh konec vojni, do katere so bili Italijani tako samopaši prisilili našega cesarja.

Brigada Strassoldo je prišla v Milan, 3. bataljon pa v Pavijo.

Leto 1848., v katerem je naš polk kot kranjski polk prejel krvavi krst, je bilo zanj najčastnejše in najslavnejše. Dobil je 2 zlati in 7 srebrnih svetinj za hrabrost I. reda, dalje 20 srebrnih svetinj II. reda. Udeležil se je bil 23 bojev.

8. V Cerkveni državi.

Nedolgo po tej slavni vojni je došlo polku povelje, naj odrine v Cerkveno državo. Papež Pij IX. je bil moral namreč iz svojih dežel pred uporniki pobegniti v Gaëto v pokrajini Caserti (Caserta, čitaj: Kazerta) in je naprosil pomoči katoliške države (avstrijsko, francosko, neapoljsko in špansko). Dočim je francoska vojska krenila proti Rimu, je avstrijska vojska, prišedši od Milana, prestopila mejo Cerkvene države.

Najprej je major Hartung s tabora pri Castel-francu (Castelfranco, čitaj: Kastelfranko; severozapadno od Bologne) z obema bataljonoma našega polka in s še nekaterimi drugimi oddelki zasedel višine južno od Bologne, nato po so dne 7. maja začeli streljati na dokaj dobro utrjeno mesto. Misleč, da jim kaj skoro pride rešitev, se uporniki kratko in malo niso hoteli podati, nego so celo nekolikokrat planili iz mesta. Ko pa so naše čete dne 13. maja razgnale 1200 upornikov, prišedših Bologncem na pomoč, ter obenem krvavo odbile izpad meščanov samih in ko so začeli potem večji naši topovi pokati na Bologno, so se vdali. Naši vojaki so jih nato razorožili.

V bojih pred Bologno se je zopet nekaterim častnikom in vojakom našega polka ponudila dobrodošla prilika, da so se izkazali za prave junake. Tako je seosebno pohvaliti izredno odločnost in opreznost, s katero je stotnik pl. Rühling vodil prednjo vojsko.

Poročnik Cramolini (čitaj: Kramolini) si je na čelu polovične 7. kompanije prisvojil mlin ob cesti, odkoder je bilo moči kaj uspešno streljati na sovražnike. Na-

sprotniki so se trudili, kar se je dalo, da bi si zopet osvojili to velevažno poslopje. Toda narednik Uderman je zadelal vse vhode in se branil kar najtrdovratneje. Prostak Smrdel iste kompanije je iz gorenjega nadstropja kaj vrlo streljal na sovražnika in se ponoči celo drzno splazil k sovražni barikadi, da bi jo zažgal.

Stotnik vitez pl. Gold je z eno divizijo našega polka, polkompanijo lovcev in dvema raketnima topovoma vzel samostan Annunciata (čitaj: Anunčjata) zadelal vse vhode in dal skozi okna in z vrtnega zidu kar najhuje streljati na sovražnike. Štiri dni in štiri noči je prebila posadka v samostanu, dasi je bila že ena soba docela polna ranjencev in dasi se je bilo bati, da se na eni strani ne razsujejo hudo razstreljeni zidovi.

Desetnik Wittreich (čitaj: Vitrajh) 4. kompanije je bil s 6 možmi na četovanju. Osvojil si je nekje hišo, najsi je bilo v njej šestkrat več vojakov. Branil se je v stavbi tudi potem, ko jo je hotel sovražnik po vsej sili zopet pridobiti. Skupaj s kadetnim narednikom Fischerjem (Fischer, čitaj: Fišer), ki mu je bil v tem prihitel na pomoč, je naskakujočega sovražnika celo zapodil v mesto.

Desetnika Kreblja 8. kompanije so poslali četovat. Njega in njegov vod pa so sovražniki pri gradu Sv. Petra sprejeli s tako silovitim streljanjem iz pušk, da se je moral umekniti v zavetje. Nato so ga hoteli ločiti od bataljona. Toda najsi so bili dosti močnejši, je vendar tako čvrsto udaril nanje, da so kaj hitro pokazali pete. Nato mu je bilo naročeno, naj si prisvoji mlin blizu mestnih vrat; izvršil je tudi to težavno nalogo in potem ostal v mlinu teden dni.

Desetnik Ankenius 8. kompanije se je s 6 možmi prostovoljno zglasil za naskok na močno utrjeno hišo. Odtod je s tovariši krenil na jako nevarno četovanje proti samostanu Annunciati. Na poti je izgubil dva moža, z ostalimi štirimi pa je pridrl v samostan, jih razpostavil k oknom in odtod neusmiljeno streljal na sovražnike.

Poročnik Saulig je ob najhujšem streljanju naskokoma vzel nekaj hiš. Ob tej priliki je splezal prostak Česnik 8. kompanije na streho in streljal tako izborna, da ni malo pomogel pregnati sovražnike z mestnega nasipa.

Tudi tesarji pionirskega oddelka Dular, Letnar in Tomažič so se vedli izredno hrabro. Prva dva sta prostovoljno izpodkopala steber pri mestnih vratih, tretji pa je s prostakom Stradiothom (Stradioth, čitaj: Stradijot) naskočil dobro zasedeno hišo in pregnal sovražnika iz nje.

V dobi od dne 24. maja do dne 19. junija je pomagal polk oblegati Jakin, ki ga je branilo 6000 mož in 145 topov. Bili so se skoro vsak dan; v teh bojih je bilo mnogo častnikov in vojakov odlikovanih za svojo hrabrost.

Narednik Oberstar se je ob sovražnem izpadu takoj z bajonetom pognal na nasprotnika in ga zapodil krepko nazaj, pri čemer so mu izdatno pomagali njegovi vojaki. Ob tej priliki se je desetnik Pavlin 3. kompanije celo spoprijel s sovražnim častnikom.

Narednik Toman in prostak Strmlaje iste kompanije sta pognala sovražnika iz neke hiše.

Narednik Hočevanar, poddesetnik Mišica in prostak Petrič niso čakali, da bi bil sovražnik naskočil njih

baterijo, ampak so planili iz zavetja in nasprotnike z bajonetom pognali v beg.

Desetnik Skibar 10. kompanije je z nekaterimi prostovoljci Italijane zapodil tikoma do zidov jakinskih in tam zažgal hišo, ki jim je bila dotlej dajala zavetje. —

Jakin, ki so ga oblegali tudi od morske strani, se je moral vdati. Največji del našega polka je ostal potem ondi za posadko, brambovski bataljon pa so z brigado nadvojvode Ernesta poslali preganjat prostovoljce Garibaldijeve, ki so bili predrli francoske črte pred Rimom in se klatili okoli Monte Ceristoneja (Ceristone, čitaj: Čeristone). Tam sta jih zgrabili brigadi Strassoldo in Ernest ter jih razpršili. Garibaldi je hotel z 200 možmi na kakih 20 ribarskih čolnih ob obrežju dospeti v Benetke, toda avstrijska ladja ga je spoznala in zalotila. Sam je ušel, njegovih vojakov pa so ujeli 164.

Brambovski bataljon se je s tega izredno težavnega odposlanstva dne 7. avgusta vrnil v Jakin; proti koncu leta pa so ga poslali v domovino. Nekateri oddelki našega polka so bivali ali v okolici jakinski ali v Jakinu samem. Leta 1850. je Pij IX. vsem vojakom našega polka podaril „papeževo svetinjo“ v hvaležen spomin, da so mu bili pomagali v sili.

Črez poldrugo leto je polk, ki si je bil s strogo pravičnostjo in natančnim izpolnjevanjem vojnih dolžnosti pridobil najboljše ime, odšel iz Cerkvene države. Meseca novembra so se 1., 2. in 3. bataljon s štabom vred po morju odpeljali v Benetke, in odtod so 3. bataljon premestili v Padovo, 7. kompanijo pa v Rovigo.

XI. Četrti bataljon na Ogrskem.

Na Ogrskem je okoli 1848. leta nastala nevarna stranka, ki ni hotela nič drugega, kakor ogrsko deželo izviti habsburškemu vladarstvu. Ogrji so si postavili svojo vlado, ki je že cesarju Ferdinandu napravljala mnogo skrbi. Ko je dne 2. decembra 1848. leta cesar Franc Jožef I. zasedel avstrijski prestol, Ogrji mladega vladarja še priznati niso hoteli za svojega kralja. Bilo je torej treba nastopiti kar najostreje in z vojno silo zatreti upor, ki se je bil polagoma razširil po vsej Ogrski.

Pod poveljstvom kneza Windischgrätza (Windischgrätz, čitaj: Vindišgrec) so se trije voji napotili proti Požunu; dva druga voja pa sta iz Moravske in Galicije udarila na Ogrsko; razen tega se je ob hrvaško-slavonski meji pod feldcajgmajstrom Nugentom zbralo kakih 6500 mož, katerim je pripadal tudi naš 4. bataljon, ustanovljen šele 1848. leta.

Ta voj je, prejemši dne 6. februarja 1849. leta krvavi krst v boju pri Bellyju (Bellye, čitaj: Belije), meseca februarja leta 1849. po jako težavnem prodiranju najprej uklonil Osek, glavno mesto slavonsko. Nato je prišel naš bataljon za posadko v Budim, kjer je 120 mož oddal trdnjavskim topničarjem. Skoro potem so ga poslali pred Komarno k zajetnim četam feldmaršallajtenanta Simunicha (Simunich, čitaj: Simunič). Onda pa ga je zadela huda nesreča, tako da je izgubil mnogo častnikov in vojakov.

Bilo je namreč ponoči z dne 26. na 27. april. Naš bataljon je stal za posadko na okopih najbliže Komarna.

Zdajci se okopom v največji temi približa sovražno krdelo. Straže ga pokličejo, ali nihče se ne odzove. Ustrelje enkrat, dvakrat — noben strel se ne začuje z nasprotne strani. Bataljon se pripravi, da sprejme sovražnika. Zdajci pa zakličejo sprednjiki prihajajoče kolone: „Puško k tlom!“ Naše častnike so premotili beli trakovi, da so imeli došlece za pričakovane podporne čete. Zato zakličejo vojakom, naj nikar ne streljajo. V tem pa so bili potuhnjeni sovražniki že med okopi. Pozvan, naj se vda, plane major Mundsinger razljučen na sovražnega načelnika; zdajci pa ga podere strel na tla. Začne se grozovito klanje, boj s pestmi v temni noči, brezglasno davljenje. Nihče ni streljal, ker so si bili preblizu. Bataljon je izgubil v tej grozni noči vse razen zastave, ki so jo s smrtno nevarnostjo oteli zastavonosec Kušlan, narednik Baraga in prostak Požar, in razen blagajnice, ki jo je nadporočnik Neckermann (čitaj: Nekerman), prav tisti večer prišedši na okope, srečno odnesel v Rabo.

Ostanki tako sramotno napadenega bataljona so se pomikali proti komaj vidnim ognjem v taboru vélike vojske. Sovražniki so jim bili vedno za petami. Do tabora pa je bilo poldrugo uro hoda, in mimo tega je skoro ves bataljon, ker ni poznal okolice, zašel v barje. Kaj veliko jih je sovražnik tamkaj prestregel in ujel. Tisti, pa, ki so se umikali po veliki cesti, so se na poti sešli z grenadirskim bataljonom in dospeli v Rabo. Drugi oddelki so se združili z različnimi krdeli in se udeležili zmagovitega boja pri Acsu (Acs, čitaj: Ač, nedaleč od komarnskih utrdb) dne 26. aprila. Ustno povelje feldmaršallajtnanta Simunicha je naposled vse oddelke našega bataljona pozvalo v Rabo.

Bataljon je pri Komarnu izgubil 4 častnike in 323 mož; bili so ali ubiti, ali ujeti, ali pa so jih pogrešali. Večinoma so se pozneje vojaki vrnili iz jetništva, kjer so prebili neizrečno mnogo bridkega; o nekaterih pa ni bilo ne duha ne sluha.

Skrčen na divizijo kakih 300 mož, je bataljon dne 29. aprila krenil v Siget in Altenburg (Stari grad). Dne 1. maja so ga pred odhodom iz vélikega stana postavili med dva grenadirska bataljona; nato ga je zapovedujoči feldcajgmajster baron Welden (čitaj: Velden) nagovoril takole:

„Vi hrabri Kranjci, ki sem Vas že na bojiščih italijanskih spoznal za vrle junake, ste se tudi na Ogrskem izkazali zaprave bojnike avstrijske ter se s krvjo in življenjem postavili za našega cesarja. Samo malo je takih med Vami — sami ste jih priznali za najhrabrejše — ki jim morem dati plačilo; vsakega drugega pa naj poplača zavest, da je storil vse, kar je bil dolžan.“

Po teh besedah je pozval hrabre branilce bataljonove zastave, Kušlana, Barago in Požara, pred vrsto ter jim pripel vrlo zasluženno počastilo na prsi, in sicer Kušlanu zlato, Baragi in Požaru pa srebrno svetinjo za hrabrost. Ko je bataljon defiliral, sta morala grenadirska bataljona pozdraviti njegovo zastavo in bobnati grenadirsko koračnico.

Bataljon je bival potem na raznih krajih in je primeroma v treh tednih dospel v Ptuj. Tam se je spopolnil z obema kompanijama, ki sta bili ostali na Kranjskem, in z dopolnilnim transportom.

Tistih 120 mož, ki jih je bataljon zapustil v Budimu, se je izpočetka bilo le v manjših praskah. Dne 21. maja

pa jih je zgrabil sovražnik z vso močjo in jih poklal skoro do zadnjega moža. Samo nekaj častnikov, med njimi poročnik Jeschenagg (čitaj: Ješenak) našega polka, se je otelo smrti; toda ujeli so jih ter jih tirali po raznih krajih. Grdo so ravnali z njimi, ljudstvo pa jih je psovalo in sramotilo. Šele, ko se je ogrski vojskovodja Görgey (čitaj: Gergej) s 30.000 možmi in 140 topovi pri Vilagošu vdal ruski pomožni vojski pod Paskievičem, so jih izpustili, in tako je bilo konec njih trpljenja.

Hrabri avstrijski vojaki in pomožni ruski voji so naposled popolnoma zatrli upor na Ogrskem. Četrta bataljon je nato koncem meseca oktobra prišel v Ljubljano, kjer so ga meščani sprejeli kaj slovesno. Bataljonska zastava je dobila lovorov venec, vojake pa so pogostili v Kolizeju. 21. kompanija je prišla v Kranj, 22. kompanija v Kamnik. Nekatero kompanije so bivale pozneje po raznih krajih, tako na Štajerskem, Ogrskem in v Dalmaciji.

Ko se je leta 1851. v Olomucu (na Moravskem) sešlo več vladarjev, je prišla divizija našega polka tja k sprejemu in za častno stražo ruskega carja. Vrlo nastopanje in izborna oprema naših vojakov je ob pregledovanju vojaških čet zbudila pozornost Njega Veličanstva našega cesarja, tako da je dal prejasni vladar poveljnika naše divizije, stotnika viteza pl. Golda, poklicati predse ter ga nagovoril jako milostno in pohvalno.

Od leta 1850. do leta 1859. je bil polk v tehle garnizijah: od leta 1850. do 1853. v Benetkah, od leta 1853. do leta 1857. v Zadru, od leta 1857. do leta 1859. zopet v Benetkah in leta 1859. v Vicenzi.

XII. V vojni na Italijanskem leta 1859.

V Italiji so dobivali tisti, ki bi bili radi ustanovili enotno kraljevino italijansko, čimdalje več moči. Sosebno so si Sardinci pod kraljem Viktorjem Emanuelom neprestano belili glavo, kako bi Avstrijce pregnali iz italijanskih deželá. Francoskemu cesarju Napoleonu III. so obljubili, da mu prepuste Nizzo (Nizza, čitaj: Nica) in Savojsko, ako zmagajo, in tako so ga pridobili zase. Zavezali so se z njim in se nato hitro pripravljali na boj.

Dne 23. aprila 1859. leta jih je pozvala Avstrija, naj se razorože, in ko se to v treh dneh ni zgodilo, so koncem meseca aprila avstrijske vojne čete prestopile reko Ticino. Francosko-sardinska vojska je štela 180.000, avstrijska izpočetka samo 110.000 mož, za katerimi je stalo še 80.000 mož kot posadka na lombardsko-beneškem ozemlju.

Vojna je trajala samo 35 dni, zmagoval pa je izprva zdaj ta, zdaj oni. Dasi se Avstrija naposled ni mogla ubraniti preveliki sili združenih nasprotnikov, je vendar naša vojska tako sijajno izpričala najodličnejše junaštvo in najvztrajnejšo požrtvovalnost, da ji celo sovražniki niso mogli odrekati občudovanja. Saj je sam cesar Napoleon III. našemu cesarju napisal znamenite besede: „Naučili smo se čislati hrabrost in odločnost vojske Vašega Veličanstva.“ In francoski general je dejal po bitvi pri Solferinu: „Še nekaj takih zmag, pa se vrnemo na Francosko brez vojakov!“

Naš polk je bil, kakor znano, v Italiji, še preden se je vnela vojna. Grozna nesreča je na vožnji v Verono zadela oddelek 306 mož, ki so se bili iz Benetk odpeljali

za polkom. Ker so bile namreč železniške izmene napačno postavljene, je vlak trčil ob vozove, naložene s smodnikom in granatami. Grozovito je počilo; srednje vozovi so se popolnoma razrušili ter pokopali podse 25 mričev in 149 ranjencev. S tem oddelkom se je peljal tudi sedaj še živeči poznejši polkovni poveljnik polkovnik pl. Knobloch (čitaj: Knobloh).

Razen obeh bitev pri Montebellu (Montebello, čitaj: Montebelo) dne 20. maja in pri Magenti (Magenta, čitaj: Madženta) dne 4. junija, kjer so se morali Avstrijci po junaškem odporu obakrat umekniti preveliki sovražni sili, je med krvavimi dogodki te vojne seosebno znamenita grozna bitev pri Solferinu (dne 24. junija), jugovzhodno od Peschiere. Naš polk je stal v njej pri Pozzolengu (Pozzolengo, čitaj: Podcolengo) na desnem krilu pod feldmaršallajtnantom Benedekom, znanim po drzni in hitri odločnosti; Piemontcev je bilo ondi dvakrat toliko. Zjutraj ob sedmih je Benedek zgrabil piemontsko prednjo vojsko med San Martinom in Pozzolengom. Naši so jemali grič za gričem, najsi so nasprotniki dobivali izdatno pomoč. Dvakrat so Piemontci dospeli na višine sanmartinske in zaplenili več avstrijskih topov; dvakrat so se morali umekniti, izgubivši ves plen. Ko jim je došla divizija na pomoč, so zopet pridrli na višine, vzeli cerkev in pristave ter si prisvojili osem naših topov; toda iznova se je posrečilo našim junakom, da so jim izvili topove. Avstrijci so pripeljavali svoje topove prav blizu do Piemontcev, potem pa jim s kartečami podirali kar cele vrste.

Neprestano stoječ v prvih vrstah, so se vojaki našega polka 14 ur zaporedoma borili kakor levi. Celo

to, da že 24 ur niso bili užili najmanjše trohice, jim ni moglo podreti srca in pokaziti dobre volje. Zato sta pa tudi feldmaršallajtnant Benedek in tedanji generalni major Philippović (čitaj: Filipovič) na ves glas pohvalila naše korenjake in še posebe 2. bataljon. Saj pa tudi res ni bilo nikogar med njimi, ki ne bi ga bila ob nešteti razljučenih naskokih in napadih porosila sovražna kri! Kakor bi se šli samo igrat, so junaki 17. polka s povešenim bajonetom, s tem sovražniku tako strašnim orožjem, udarjali na prodirajoče nasprotnike, pobijajoč njih vrste na tla ali pa z groznimi udarci podirajoč vse, kar se jim je upiralo.

Tako se je desno krilo vse dopoldne in tudi nekaj ur popoldne v največji vročini bojevalo s Piemontci. Bilo je že proti četrti uri popoldne. Zdajci se nad bojiščem, hlapečim od krvi, usuje strašna nevihta. Z grmečimi topovi se je spajalo grozno treskanje; neprestano so švigale strele po vseh krajih nebeškega svoda. Vse obzorje je bilo videti, kakor bi gorelo. Strahovit veter je gnal avstrijski vojski kar cele nalive toče in dežja v obraz. Orožje je mirovalo na obeh straneh kakor na višji ukaz; potem pa se je novič začelo srdito klanje. Toda dočim se je desno krilo še dalje neoslabelelo držalo proti Piemontcem, so bili premočni Francozi napredovali v središču, kjer je bil Njega Veličanstvo cesar Franc Jožef I. neprestano na najnevarnejšem kraju, in so prodirali tudi na levem krilu. Posrečilo se jim je bilo namreč vzeti kraj Solferino. Avstrijske čete so bile utrujene od neenakega boja in se niso mogle ubraniti preveliki francoski moči. V središču se je bil zadnji boj pri Cavrianu (Cavriano, čitaj: Kavrijano) vpričo avstrij-

skega cesarja. Nekdo ga opisuje takole: „Cesar je bil priča, kako sta dve brigadi sedmega voja še dalje časa branili vas in višine okoli nje. Tudi sam je stal v tem boju tam, kjer so se usipale krogle najhuje. V odločilnem hipu pa se je postavil na čelo graničarskemu bataljonu, napredujočemu na naskok, in ga izpodbujal z besedami: „Naprej, junaki, tudi meni je izgubiti ženo in otroka!“

Toda bilo je že prepozno; sovražniki so si prisvojili tudi to poslednjo postojanko. V lepem redu se je avstrijska vojska pripravljala na odhod. Benedeku je došlo povelje, naj se umakne. Prav tedaj so Piemontci še enkrat naskočili njegova krdela. Prvi in drugi bataljon našega polka pa iznova ljuto planeta na sovražnika, da bi ga minilo vse veselje do preganjanja, in ga poženeta nazaj. Nato so se čete umeknile, nezmagane, samo poslušne ukazu.

V nekovem poročilu o grozoviti bitvi se čitajo tele resnične besede: „Kdor se je udeležil bitve na kresni dan (pri Solferinu), njemu gre ime junak“. To je spoznal tudi sovražnik, zakaj kar nič ni branil tako brezprimerno hrabrim vojakom, da se ne bi bili na večer dne 24. junija ustanovili na višinah ob desnem bregu reke Mincija; niti dosti hitro ni šel za njimi, ko so se zopet popolnoma umeknili za reko.“

Okoli 300.000 mož s 500 topovi se je vojskovalo tega dne. Združeni Francozi in Sardinci so izgubili nad 17.000, Avstrijci pa nad 20.000 mrtvih, ranjenih in pogrešanih vojakov. Pogled na bojišče po bitvi opisuje nekdo takole: „Sredi velikanskih kupov mrličev, ki jih še ni bilo moči pokopati, so si Francozi in Piemontci postavili šatore. Mrliči so ležali na kupih po 20 do 30 mož, kjer

so se bile razpočile bombe, in na drugih krajih, kakor bi jih bil kdo posejal. Vsi so še ležali tako, kakor jih je bila zalotila smrt. Tukaj je ležal nekdo z vzdignjeno lehtjo, kakor bi bil hotel odbiti udarec s sabljo, ki mu je preklal črepinjo ter mu daleč na okrog raztresel možgane. Tik njega je ležal drug ter pritiskal otrplo roko na prsi, ki mu jih je bila razdrobila karteča. Tretjemu je še igral uporen, zaničljiv nasmeh na ustnih. Nekateri so ležali na hrbtu, s srepimi očmi gledaje proti nebu, kakor bi bili umrli ob poslednji molitvi. Nekoliko dalje je ležal Oger, ki si je bil zatlačil oblačila v grozno zevajočo rano blizu srca. Na levi poleg njega si videl Tirolca še s patrono, ki jo je bil hotel ravnokar odtrgati, med zobmi. Ob desni Hrvat, ki mu je bila krogla kar odstrigla glavo od trupla. Glava je še ležala poleg njega, in strašno je bilo videti, kako so široko odprte oči takorekoč strmele na truplo. Na mrtvem češkem častniku smo videli psa; zdelo se nam je, da čaka, kdaj vstane njegov gospod. — Povsod, kamor smo upirali oči, nas je gledala smrt v najgroznejši in najljutejši podobi.“

Naš polk so zadele v bitvi bridke izgube, zakaj 2 častnika in 63 mož je obležalo mrtvih, 18 častnikov in 316 mož je bilo ranjenih, 70 mož so pogrešali. Izmed še živih junakov pa je nad 30 mož dobilo srebrno svetinjo I. in II. reda, eden celo zlato svetinjo; 21 pa so jih javno pohvalili. To pač jasno priča, kakšni junaki so bili bojniki našega polka!

Izmed njih hrabrih dejanj naj imenujemo tukaj sosebno tale:

Stotnik Veltheim (čitaj: Velthajm) je s kakimi 20 možmi pritiskal proti močno zasedeni hiši. Ves razgret

od bojaželjnosti, je pozabil, da se je predaleč ločil od svojih mož. Popolnoma sam je pridrl v hišo in, še preden je prišel njegov oddelek za njim, ujel 11 Piemontcev.

Poročnik Girsch (čitaj: Girš) je s svojo kompanijo najprej ujel 19 sovražnikov, potem s poldrugim vodom naskokoma vzel močno kazino in zopet ujel 6 mož. Ker so ga pri tej priliki ranili, se je dal na obezovališču obezati za silo, potem pa se je vrnil v svojo vrsto in ostal v njej, dokler ni bil boj dokončan.

Poročniku Griesheimu (Griesheim, čitaj: Grishajm), izvrstnemu strelcu, so vojaki podajali nabite puške, da je streljal z njimi. Vsak strel je zadel, vojaki pa so pri tem kar vriskali od veselja.

Izpodbuden zgled, kako je treba izpostavljati življenje v prid bližnjiku, sta dajala podzdravnik Nachtnebel (čitaj: Nahtnebel) in polkovni kapelan Zitz (čitaj: Cic), ki sta v najhujšem ognju tolažila ranjene in umirajoče vojake ter jim stregla.

Nadporočnik Prusnig (čitaj: Prusnik) je bil, naskakujoč z 2. kompanijo, zadet na smrt. Tedaj si je prostak Potočko s kopitom svoje puške napravil pot do padlega častnika, ne da bi se bil menil za krogle, padajoče kakor toča, ga zadel na rame ter odnesel iz boja.

Trobec Smuk 4. grenadirske kompanije je bil vedno med prvimi, kjer je čvrsto in glasno trobil zdaj stopaj, zdaj nastop, zdaj naskok ter tako izdatno pomagal, da so se zbirali razkropljeni oddelki tretjega in grenadirskega bataljona.

Štabni vodnik Rauschenbacher (čitaj: Rajšenbaher), ki je nadomeščal obolelega zastavonosca 3. bataljona, je bil ranjen v desno nogo. Vendar pa ga niso

mogli pregovoriti, da bi bil dal zastavo iz rok. Ko so bataljon zopet pozvali na naskok, je bil drugič močno ranjen v glavo. Tudi sedaj vrli vojak ni zapustil niti tovarišev, niti zastave. Nekje na griču se je hotel preganjani sovražnik ustaviti, toda bataljon ga je tretjič napadel z bajonetom. Rauschenbacher skoči prvi na grič in udari na sovražnika, visoko vihteč zastavo nad sabo in kliče: „Za mano, tovariši!“ Kar se mu je ustavljalo, je vse podrl na tla. Šele na izrečno povelje bataljonskega načelnika izroči naposled zastavo nadporočniku Cramoliniju in odide na obezovališče. Za toliko hrabrost so Rauschenbacherju podelili zlato svetinjo.

Prostak Nadrač 9. kompanije je bil med prvimi, ki so naskakovali močno zasedene hiše ob železniškem nasipu. Zdajci zapazi, kako sovražen častnik in prostak obenem napadata njegovega častnika. Nadrač ustrelil sovražnega častnika ter ujame prostaka. Prodirajoč dalje, ustrelil še drugega častnika, ki je hotel pobegniti iz njegove oblasti. Potem je z besedo in dejanjem vnel tovariše, da so junaško vztrajali.

Poddesetnik Spec iste kompanije je z bajonetom čisto sam planil v sovražno hišo in ujel 3 Piemontce.

Tesar Rossi (čitaj: Rosi) 10. kompanije je na večer, prav preden se je naša vojska umeknila z bojišča, več ranjencev zaporedoma odnesel iz ognja, se še enkrat vrnil na bojišče in naposled hudo ranjenega stotnika Plöbsta (Plöbst, čitaj: Plebst) prinesel do Pozzolenga, kjer ga je naložil na kola za strelivo.

Desetnik Dominik 16. kompanije je planil v močno zasedeno hišo, iz katere so streljali sosebnno hudo, in ujel 8 sovražnikov; drugi so pobegnili. —

Dne 28. junija se je avstrijska vojska umeknila čez reko Adižo. Skoro nato (dne 8. julija) je bilo v Villafranci (Villafranca, čitaj: Vilafranka; jugovzhodno od Verone) sklenjeno premirje, in dne 11. julija sta se tam sešla vladarja Franc Jožef I. in Napoleon III., da bi se dogovorila o miru. Ta se je potem dne 9. avgusta sklenil v Zürichu (Zürich, čitaj: Ciriš; na Švicarskem). Avstrija je odstopila Lombardijo Napoleonu, ki jo je zopet prepustil Viktorju Emanuelu, obdržala pa je zase Beneško.

V tem času so bivali oddelki našega polka po različnih krajih Avstrijske Italije in so ostali tam tudi po sklenjenem miru. Samo 4. bataljon se je dne 5. avgusta vrnil v Ljubljano.

Istega leta je odločil cesarski ukaz, naj se iz tedanjih 62 polkov osnuje 80 pehotnih polkov. Vsak polk so razdelili na 3 bataljone in 1 založno divizijo. Obenem so razpustili grenadirske bataljone. Tretji bataljon našega polka so oddali novoustanovljenemu pehotnemu polku štev. 78.; na njega mesto je stopil 4. bataljon kot 3. bataljon. Ta je ostal v Ljubljani; šest kompanij je odšlo v Cologno (Cologna, čitaj: Kolonja) in Vicenzo, drugi bataljon pa v Este.

Dne 19. marca 1860. leta sta se dve kompaniji našega polka, takisto po dve kompaniji takrat v Ljubljani bivajočih polkov Franca Karla in Heša (Heß, čitaj: Hes) udeležile lepe slovesnosti, ko so namreč v „Zvezdi“ razkrili veliki kip Radeckega; ulil ga je bil dunajski kipar Fernkorn iz bron.

Leta 1866. je umrl imetnik našega polka, princ Hohenlohe; na njegovo mesto so pozvali feldmaršallajtnanta barona Franca Kuhna.

XIII. V vojni na Italijanskem leta 1866.

Polk ni dolgo užival zasluženega miru. Avstrija in Prusija sta se sporekli zaradi skupaj privojevanega Schleswig-Holsteina (Schleswig-Holstein, čitaj: Šlezvik-Holštajn) in naposled se je vnela vojna. Ker so se Prusi zavezali z Italijani, se je morala Avstrija vojskovati na dveh straneh.

Vrhovni poveljnik tiste vojske, ki je odšla na Italijansko, je bil stric našemu cesarju, feldmaršal nadvojvoda Albreht. Pod vodstvom tega odličnega vojskovodje je avstrijska vojska dne 24. junija 1866. leta pri Custozzi (Custoza, čitaj: Kustoca; v pokrajini veronski), proti silno močnejšemu sovražniku priborila zmago, ki se dá primerjati najslavnejšim, kar jih je bilo kdaj izvojevanih. Naš polk se poleg drugih vojnih oddelkov lahko po pravici ponosno spominja tega bojnega dne.

Prvi bataljon našega polka so bili že, preden se je pričela bitev, preko Contrade dei Maschi (Contrada dei Maschi, čitaj: Kontrada dej Maski) poslali proti Galienziju (Galienzi, čitaj: Galijenci). Druga kompanija, ki je imela skrbeti za zvezo z rezervno divizijo, se je hitro zapletla v ljut boj s sovražnim eskadronom, nenadoma planivšim nanjo. Štirje častniki te kompanije so bili ranjeni; vojake same so nasprotniki razkropili. Udeležili so se potem bitve ali pri ostalih kompanijah, ali pri drugih vojnih oddelkih. Na bataljon sam so sovražniki, ki so bili na višini pri Renatu postavili baterijo, ljuto streljali že pri Maschih. Zato se je podpolkovnik Feldegg (čitaj: Feldek) pomaknil za neko poslopje, da bi tam bataljon uredil za naskok; nato se je neutegoma pognal

na dvakrat, trikrat močnejšega sovražnika. Ta zapusti svoje varno stališče in plane na naskakujočo 4. in 5. kompanijo. V soteski se prične srdito klanje. Naši vojaki so se borili kakor levi, sedaj zabadaje z bajonetom, sedaj udrihaje s puškinim kopitom. In če kdo že ni mogel več rabiti orožja, če se je ranjen zgrudil na tla, je podrl nasprotnika s seboj in se še na tleh roval ž njim.

Vendar pa je bilo videti, kakor bi se kompanija ne mogla ubraniti preveliki moči. Čimdalje bolj se je manjšalo število hrabrih bojnikov; sovražnik pa je dobival vedno novih podpor. Bataljonska zastava je bila v veliki nevarnosti. Njenega častnika, poročnika Holiča, je sovražnikov bajonet zabodel na smrt; nadporočnik Oberstar je bil težko ranjen — vsakdo je v bojnem metežu gledal na to, kako bi si ohranil življenje. Zdajci pa poprime kadetni narednik Lukanc (sedaj podpolkovnik 17. polka) zastavo, udari sovražnega podčastnika, ki mu jo hoče izpuliti, s sabljo tako močno po iztegnjeni roki, da mu jo preseka, in nato spravi prapor v varnost. Za to vrolo dejanje in takisto za hladnokrvnost in posebno hrabro vedenje so Lukanca precej prihodnjega dne imenovali za poročnika.

Obenem s prvo kompanijo, ki je pod stotnikom Knoblochom naskakovala zapadno višino in pri tem zaplenila top, so se naposled dokaj zmanjšane kompanije zopet odločile za naskok. Renatsko višino so vzeli, najsi se je sovražnik upiral, kolikor se je mogel. Naši vojaki so se tako silovito pognali nanj, da je bilo onostransko pobočje renatske višine kar vse pokrito z odmetanimi telečnjaki in da so lahko hiteli preko njih, ne da bi se jim bilo treba dotikati tal. Seveda je imel bataljon tudi

velike izgube; trije častniki so mu obležali mrtvi, pet pa je bilo ranjenih. Poročnik Barbo je ostal v boju do konca, dasi mu je bila krogla prebila stegno.

Ko so se sovražniki umeknili na višino Campagno rosso (Campagna rossa, čitaj: Kampanja rosa), so hrabre kompanije pod vodstvom neustrašenih častnikov takoj udarile za njimi. Pri tej priliki je dosti močnejši sovražniški oddelek, ki je bil skrit v soteski, prijel stotnika Vogelerja (Vogeler, čitaj: Fogeler) ob strani. Toda vojaki nemudoma planejo na sovražnike in jih po krvavem boju poženo v beg. Nato so kompanije vzele imenovano višino Campagno rosso in jo zasedle. Sovražni naval jih je sicer ponajveč zopet pregnal z nje, toda stotnik Knobloch se je branil, dokler niso naši vzeli višine drugič. Prvi bataljon je izvil sovražniku tudi poslednjo oporo, gorski greben pri Torcolu (Torcolo, čitaj: Torkolo).

V tem sta se 2. in 4. bataljon pod polkovnikom Attemsom (Attems, čitaj: Atems) z brigado Piret (čitaj: Piré) lotila vasi Oliosi (čitaj: Olijozí). Preden so se zbrali za naskok, je polkovni kapelan Zitz v duhovniški obleki stopil pred čete. Ko se vojaki postavijo k molitvi, jih blagoslovi in jih odveže grehov. Ta slovesni trenutek je razvnel srce vsakomur; navdušeni so se pripravili za naskok, najsi so se usipala strelila od vseh strani.

Spotoma sta morala bataljona prebrestí globok potok. Prostak (sedaj podpolkovnik) Prašnikar je ondi otel svojega kompanijskega poročnika Handschuhja (Handschuh, čitaj: Handšú), ki že ves upehan ni mogel iz vode. Nekaj mož se je od vročine in napora zgrudilo, kakor bi bili mrtvi; drugi pa so ponajveč čvrsto korakali

dalje. Polkovnik Attems se je pripravljajl z obema bataljonom zasesti Oliosi; brigada Piret pa je krenila dalje od vasi.

Prišedši v Oliosi, se bataljona prepričata, da je zlasto župnišče močno zasedeno. Sovražniki so takoj začeli hudo streljati skozi okna in z zvonika. Na vsak poziv, naj se vdado, so odgovorili s krogami, ki jih je kar deževalo. Peta in šesta divizija nato naskočita oba izhoda župniškega poslopja. Vojaki s kopitom svojih pušk razsujejo vrata in pridero na dvorišče. Grozno streljanje iz vseh odprtih, strešnih lin in z zvonika jih sprejme. In nikjer vhoda, nikjer okna, kamor bi bili utegnili splezati! Stotnik Müller (čitaj: Miller) se zgrudi smrtno zadet; polkovnega poročnika Neupauerja (Neupauer, čitaj: Najpaver), ki je na konju pridirjal na dvorišče, zadene šest krogel v prsi, in konj, sam smrtno zadet, ga odnese skozi nasprotna vrata. Samo en trenutek obstoje junaški vojaki, potem pa planejo tem srditeje naprej, da bi se osvetili za oba ubita častnika. Toda sovražna posadka odbije tudi drugi naskok. Polkovnik Attems, samo dvajset korakov od pročelja župne hiše, vedno na konju vodeč naskoke, zapazi naposled snop sena, štrleč iz okna v pritličju. Zdajci sklene z njim zapaliti hišo. Stotnik Giacich (čitaj: Džaćič), ki je namesto Müllerja zapovedoval 5. diviziji, narednik Kosmač, vodnika Braune in Trček, takisto prostak Mršnik 9. kompanije se odpravijo na nevarno pot. Grozovito so nasprotniki streljali na drzne korenjake, ki so se ob zidu pogumno pomikali proti snopu. Nekaj hipov brezglasnega pričakovanja — zdajci pa zagori snop, zapaljen z vžigalicami, in hitro se vname tudi poslopje. Sedaj šele se je vdala

sovražna posadka, ki se je bila res neustrašno branila do konca. Naši vojaki so nato zasedli Oliosi in utrjena poslopja okoli vasi.

V tem je divjal boj tudi povsod drugje. Druga in tretja divizija našega polka (1. bataljon) sta dobili povelje, naj skupno s 36. lovskim bataljonom zasedeta most pri Monzambanu. Diviziji se torej, z lovskim bataljonom na čelu, ob Minciju odpravita proti mostu; lovci pa so šli še dalje. Ali tedaj so sovražniki od dveh strani strahovito začeli streljati nanje. Takisto so se na obe diviziji usipale krogle z dveh strani, od Monzambana in z zapadnih pobočij Monte Sabionija. Vendar pa se nista do skrajnjega konca umeknili s svojega stališča, najsi jima je bilo to že večkrat ukazano; odšli sta šele potem, ko sta bili že v največji nevarnosti, da bi ji sovražnik ne zajel. Ta junaška vztrajnost je otela lovski bataljon, da ga niso popolnoma uničili.

Nadporočnik Gruden 1. bataljona je bil s 26 možmi našega in banatskega polka odločen, da brani nekovo baterijo. Ko jo je sovražnik prisilil, da se je odpeljala, se je hotel Gruden še prepričati, ali so odpeljali tudi vozove za strelivo. Zdajci zapazi, da sta se dva zvrnila in da ležita na poti. S svojimi možmi je dvignil enega; drugega pa ni bilo več moči oteli. Nato so topničarji prerezali predprego in spravili konje v varnost, Gruden pa je potem v naglem koraku došel k bateriji.

Drugi in četrti bataljon sta bila komaj dobro zasedla Oliosi, ko se je začelo od Pasqualija (Pasquali, čitaj: Paskali) ljuto streljanje. Nemudoma se polkovnik Attems z dvema divizijama napoti tja, ne da bi bil čakal povelje; zakaj slutil je po pravici, da se je brigada Piret zapletla

v boj. Ko se združi z njo, vojaki malone samo z golim orožjem vzemo Pasquali. Stotnik Prechtel (čitaj: Prehtel) prvi pridere v sovražno kazino; tedaj pa se dve puški namerita na njegove prsi. Zdajci plane prostak Lavrenčič bliže, zbije puški na tla in prebode enega nasprotnikov z bajonetom. Za to vrlo dejanje so ga počastili z zlato svetinjo.

[Razen mnogih častnikov so se v bitvi pri Custozzi izmed mož izkazali zlasti tile:

Prostak Marušec 2. kompanije in desetnik Medved 5. kompanije sta vsak zase branila po enega težko ranjenega častnika, in sicer Marušec poročnika Benescha (Benesch, čitaj: Beneš), Medved pa poročnika Oberstarja, ju srečno otela jetništva ter ju spravila na obezovališče.

Poddesetnik Grabec se je tedaj, ko je na župnem dvorišču v Oliosiju stotnik Müller padel smrtno zadet, v najhujšem ognju vrnil na dvorišče, da bi spravil častnika v zavetje. Žal, da je bil Müller v tem že izdihnil dušo.

Vodnik Reßel (čitaj: Resel) 2. bataljona je pri Oliosiju z visoko dvignjeno zastavo korakal pred naskakujočimi tovariši ter jih izpodbujal, kliče: „Z menoj za zastavo!“

Mimo že naštetih junakov jih je še dolga vrsta dobila svetinjo za hrabrost, ali pa so jih vsaj javno pohvalili. Polkovnega kapelana Zitza so počastili z viteškim križem Franc Jožefovega reda.

Polk je imel velike izgube; 6 častnikov in 44 mož je bilo mrtvih, 9 častnikov in 149 mož ranjenih; 75 mož pa so pogrešali.

Ob 5. uri popoldne se je vdala Custozza, in tako je bila bitev odločena na vseh straneh. Sovražniki so se

spustili v divji beg. Pregarjali jih niso, zakaj i vojaki i konji so bili preveč upehani od žarečega solnca in bojnega napora ter so hrepeneli po počitku.

Slavni izid te bitve se je takoj brzojavno poročil Njega Veličanstvu cesarju. Nadoojvoda Albreht je cesarjevo zahvalo razglasil s temle vojnim poveljem:

„Tovariši! To je najlepši trenutek mojega življenja, da Vam morem razglasiti to Najvišje priznanje. Boj, ki ga nam je vsilil sovražnik, ste započeli s prelepo zmago pri Custozzi, na istih višinah, kjer smo že odločilno zmagali pred 18 leti ¹⁾. Bil sem priča Vaši hrabrosti, ki je zmagala navzlic prevelikim silam in silovitim napadom nasprotnikovim. Zaplenili ste topove in ujeli mnogo sovražnikov. Vsak izmed Vas se je bil kakor junak; nobena vrsta orožja ni zaostajala za drugo, vsaka je storila po svoje vse, kar se je sploh dalo storiti. Bili ste vredni lepe naloge, kakor sem Vam bil to že povedal pred vojno. Zdaj gremo proti novim naporom in, ako Bog dá, v nove zmage.“

Polk je prišel nato najprej v S. Massimo (čitaj: San Masimo) in pozneje v Verono. Vélika vojska pa je morala zaradi nesrečnih bojov severne vojske na Češkem ravnati jako oprezno; izprva se je umeknila do Adiže in potem čez Piave. Po bitvi pri Kraljevem gradu na Češkem, tako nesrečni za avstrijsko vojsko, sta morala dva voja kreniti na Dunaj; kar pa je še ostalo vojakov v Italiji, tem je zapovedoval feldmaršallajtnant baron Maroičič. Vsa italijanska vojska se je vsula v Avstrijsko

¹⁾ Radecki je bil namreč dne 25. julija 1848. leta pri Custozzi potolkel Karla Alberta.

Benečijo; Italijani so se hoteli z ladjivjem polastiti celo Trsta. Toda odločilna pomorska zmaga avstrijskega kontreadmirala Tegetthoffa (Tegetthoff, čitaj: Tegethof) pri dalmatinskem otoku Visu, kjer je imelo italijansko brodovje velikanske izgube, je podrla vse take visokoleteče načrte.

Skoro nato so sklenili mir v Pragi. Avstrija je zaradi nesrečnih bojov na Češkem Italiji odstopila beneško pokrajino. Meseca septembra so bili vsi bataljoni našega polka že zopet na Kranjskem.

XIV. V Bosni.

Ko je bila dokončana rusko-turška vojna, so evropske države na berlinskem shodu naročile Avstro-Ogrski, naj zasede Bosno in Hercegovino ter te deželi prevzame v svojo upravo. Pod feldcajgmajstrom Philippovičem se je tja napotila vojska, ki ji je pripadal tudi naš polk. Sicer se ji ni bilo toliko boriti s turškimi vojaki, toda mohamedanski prebivalci sami so prijeli za orožje in se ji upirali jako trdovratno.

Dne 29. julija 1878. leta je naš polk, prideljen brigadi nadvojvode Ivana Salvatorja, po vojnem mostu prekoračil Savo. Najprej je naša vojska zasedla Berbir in se potem napotila dalje v Bosno. Ceste in poti so bile grozno slabe, tako da so vojaki in konji le z največjimi težavami napredovali po njih. Vrhutega je bilo silno težko dobiti stanovanj, zakaj v ljutih bojih prejšnjih let so bile različne vasi ali razrušene ali požgane. Torej ni čudo, da so morali naši vojaki večinoma prenočevati pod milim nebom, kjer so veliko trpeli spričo deževnega vremena. Toda pravega vojaka tudi v tako

hudih časih ne mine dobra volja; kaj čestokrat so se na poti ali ob nočnih ognjih v taboru oglašale čvrste pesmi ter pričale, kako dobre volje so bili vrli vojaki našega polka!

Najprej so se naše čete zgrabile z uporniki dne 5. avgusta pri Rogeljah. Polk se je bil po deževni noči ob šestih zjutraj iz tabora pod milim nebom pri Kadini vodi odpravil na pot in krenil proti Rogeljam, popolnoma pripravljen za boj. Skoro so ugledali prve sovražne strelce; nekateri vstaški poveljniki so še dajali zadnja povelja za boj. Ob osmih zjutraj je zagrmel iz naše baterije prvi strel; godba je zaigrala cesarsko pesem, vsi vojaki se zaklicali: „Hura!“ da se je tisočerno razlegalo od skalovja. — Sovražen oddelek, nenadoma prihrumevši iz gozda, je pritiskal na dve kompaniji našega 2. bataljona, ki sta hitro prodirali. Zdajci pa prime nadporočnik Lukanc, ki je bil s polovično 4. kompanijo v rezervi, skupno z 10. kompanijo sovražnike ob strani, ne da bil dobil povelje, in prične tako hudo streljati nanje, da se umaknejo. Tako je bil na desnem krilu boj odločen; okoli poldne pa so naši vojaki potolkli sovražnika tudi na levem krilu. Nasprotna krdela so se nato spustila v divji beg.

Naš polk se je bil pod izvrstnim vodstvom polkovnika Priegerja (Prieger, čitaj: Priger) boril izredno hrabro. To je treba poudarjati tem bolj, ker so se tudi nasprotniki bojevali kar najtrdovratneje. Tako so se nekateri bojniki kar s samim handžarjem¹⁾ vrgli proti štrlečim bajonetom; celo težko ranjeni vstaši so se upirali.

¹⁾ Handžar je nekakšen nož, časih z zakrivljeno klino.

Med vojaki našega polka se je v tem boju prvi odlikoval prostak knez Jablonovski. Ko so namreč naši vojaki prodirali v dolini, je ugledal sovražnega zastavonosca prav tik sebe. Nemudoma plane iz vrste, prebode vstaša z bajonetom in ga pobije s puško na tla, mu izvije rdečo zastavo in jo odnese k svojemu poveljniku. Za to smelo dejanje so Jablonovskega počastili s srebrno svetinjo in ga še povišali za vodnika.

Enoletni prostovoljec Fölsing (čitaj: Felzing) je zvesto nosil izročeno zastavo in je ni oddal celo potem, ko ga je težko ranilo eno izmed kupoma padajočih strelil.

Narednik Gorše 11. kompanije, ki so ga bili poslali v zaščito levega krila, je na poti trčil ob dosti močnejšo vstaško tolpo. Z jako spretno izvršenim okretom se mu je posrečilo, da je po ovinkih zatel sovražnika v boku. Nato so se vstaši takoj umeknili.

Poddesetnik Prijatelj 10. kompanije je zlasti s tem izpodbujal tovariše, da je ranjencem jemal strelivo, hodil z njim na levo krilo svoje kompanije in odtod kaj uspešno streljal na sovražnika.

Razen imenovanih korenjakov je še 9 mož našega bataljona dobilo srebrno svetinjo, tri pa so javno pohvalili.

Izmed častnikov gre velika zasluga sosebno tudi stotniku Stojanu, poveljniku 2. kompanije, da se je boj srečno izšel, in sicer zato, ker je izborno izvršil jako važen obhod.

V boju pri Rogeljah je izgubil naš polk 4 mrliče in 13 ranjencev, med temi tudi nadporočnika Doxata (Doxat, čitaj: Doksat), ki je dva dni pozneje umrl. —

Drugič je bil naš polk v hudem ognju dne 7. avgusta pri Jajcu. Ondi je bilo v dobro utrjenih postojankah

okoli 10.000 Turkov, naš vojni oddelek pa je štel komaj 4000 mož. Navzlic preveliki sovražni moči so naši vojaki komaj čakali, da bi se spoprijeli s sovražnikom. Ker zaradi slabih cest topov niso mogli s konji spraviti na primerne kraje, so vpregli vole; celo vojaki sami so se vprezali pred topove. Boj se je vnel ob devetih dopoldne in je trajal do šestih zvečer.

Kakor pri Rogeljah, tako se je tudi tukaj polkovnik Prieger odlikoval po izbornem vodstvu, s katerim je izdatno pomogel, da so pobili sovražnika. Uporniki so hoteli naše bojnike prijeti ob strani, da bi jih potisnili v jezero poleg Jajca. Ali tedaj jih naši korenjaki zgrabijo tako silovito od zadaj in ob strani, da se kar razkrope. Okoli 350 sovražnikov je bilo ubitih, 600 ranjenih. Naši pa so izgubili le nekaj mrličev in ranjencev. Polk št. 17. se je boril, kakor se bore pravi junaki; poveljnik vojvoda Württemberg sam ga je pohvalil, rekoč: „Samo polku šte. 17. gre hvala, da nas niso pognali v jezero.“ — Zvečer se je mesto Jajce z vsemi utrdami vred podalo avstrijski vojski.

Izmed mnogih junaških dejanj, s katerimi so se v tem boju poslavili tako častniki kakor vojaki, naj omenimo seosebno tale:

Bataljonski pobočnik, poročnik Matija Prašnikar, je v najhujšem ognju poročniku Črnetu prinesel povelje, naj udari na sovražnika. Črne je takoj izvršil ta ukaz, toda kroglja ga je zadela na smrt. Prašnikar je potem, ne da bi se menil za svoje življenje, na popolnoma prosti planoti tovarišu z vojnim pasom obezal rano in ga toliko odnesel iz ognja, da ga je lahko izročil zdravstveni patrolji.

Stotnik Henrik Kopřiva (čitaj: Koprživa), poveljnik 6. kompanije, se, dasi težko ranjen v piščal, nikakor ni dal odnesti iz boja. Zapovedoval je ležeč, dokler ni omedlel, izgubivši toliko krvi.

Poročnik Ambrožič je bil močno ranjen v roko in v stegno. Na poti proti obozovališču sreča nekaj razkropljenih vojakov. Ne da bi se menil za bolečine, zbere može, se obrne in se napoti z njimi v strelsko vrsto.

Prostak Skodlar 5. kompanije je s skaline razgledoval okolico. Kar se priplazi do njega 5 vstašev. Udarijo ga od zadaj, in Skodlar se zatrkali v nižino. Misleč, da so ga ubili, so vstaši sami ostali na skalini, ker se jim je zdela kaj pripravna za ogledovanje. Skodlar pa se je bil samo zvalil raz skalo, ne da bi se bil znatno poškodoval. Takoj se odpravi na pot, da se osveti zavratnim napadnikom. Po majhnem ovinku dospe vstašem za hrbet ter s kopitom svoje puške pobije vseh pet zaporedoma. Zlata svetinja ga je poplašala za to hrabro dejanje.

Prav tako so počastili prostaka Hozeta 1. kompanije. Bili so ga namreč z važnim pismenim ukazom poslali na levo krilo; na poti pa ga je zadela krogla v koleno. Najsi je trpel grozne bolečine, se je vendar plazil dalje in dalje ter oddal svoje poročilo. Seveda se je takoj potem nezavesten zgrudil na tla.

Enajsta kompanija je zaradi neugodnih tal nekoliko zaostala. Majhen vstaški oddelek, ki se je bil postavil na desnem bregu jezera pri Jajcu, je izkoristil to zamudo in je močno streljal na veliko četo ob levem bregu. Zdajci pa titularni vodnik Kramar 4. kompanije nekje

zaloti čoln, se z nekaterimi možmi prepelje čez jezero in zapodi vstaše v beg.

Prostak Eisenzopf (čitaj: Ajzencopf) 2. kompanije je moral na pot, da izroči povelje. Neustrašen se odpravi preko popolnoma proste planote in dospe v najhujšem ognju nepoškodovan na določeni kraj. V tistem trenutku pa, ko odda svoje naročilo, ga zadene sovražna krogla v hrbet. Trpel je neizrečne bolečine, vendar se je plazil k svojemu poveljniku, toda na poti ga je zadela še druga krogla v piščal. Po velikih mukah je vrli junak pozneje izdihnil dušo.

Trobec Pavločič je nekemu padlemu tovarišu vzel puško in strelivo, odšel v strelno vrsto in ostal tam do konca.

Njega Veličanstvo cesar se je brzojavno zahvalil za vztrajnost in hrabrost naše vojske. Ko so vojakom prečitali cesarjevo zahvalo, so jo poslušali razoglavi. —

Izmed poznejših dogodkov je treba imenovati zajetje dobro utrjenega mesta Livna, ki je že po narodi kakor ustvarjeno za trdnjavo. Polk je bil po izredno težavnem potu po popolnoma nerabnih cestah, kjer so se vojaki in konji čestokrat kar do kolena pogrezali v blato, dne 26. septembra dospel pred Livno ter se nemudoma odpravil, da zajame to mesto. Druga kompanija, ki je pod poveljstvom nadporočnika Lukanca prodirala na desnem krilu polkovem, je začela silno streljati na upornike, ki so ravno kuhali v taboru med Gorico in Livnom. Vstaši so se morali kar nagloma umekniti v utrdbe. Naši vojaki so potem tako krepko obkolili vse mnogoštevilne kule (močno utrjene stražarnice) in stolpe okoli Livna, da se sovražniki niso mogli nikamor geniti. Noč je bila

mrzla, deževna; vojaki so nočili pod milim nebom na mokri zemlji in niso imeli niti ognja, da bi se bili greli ob njem. Ko pa so na vse zgodaj zjutraj začuli znamenje za splošni naskok, so se vendarle vsi čili zbrali na naval. Polk se je v vročem boju vedel tako izborno, da je dejal korni poveljnik, vojvoda Württemberg: „Boljših vojakov ni, nego so vojaki tega polka in slavnega 10. lovskega bataljona.“ Takisto pohvalno se je bil je prejšnji večer izrekel nadvojvoda Ivan Salvator, ko mu je vojvoda Württemberg ponujal pomoč: „Kjer stoji 17. polk, tam ne stoji navaden, ampak železen zid, ki ga pač ne predere nihče.“ Boj je trajal od ranega jutra do poznega večera. Vsi poizkusi sovražnikovi, da bi predrl železni obroč naših vojakov, so se razbili ob ljuti hrabrosti teh bojnikov. Livno je že gorelo na devetih krajih. Pozno ponoči šele pridejo poslanci iz mesta ter naznanijo, da se uporniki podado. Dne 28. septembra je vojska slovesno zasedla premagano mesto. Pač je tedaj ponosna zavest pridobljene zmage naš polk obilo odškodovala za vse trpljenje minulih dni, ko so naše kompanije 36 ur popolnoma brez hrane stale proti sovražniku!

Izmed mnogoštevilnih junakov pred Livnom je treba zopet najprej imenovati polkovnika Priegerja. Vedno v prvih vrstah, brez zavetja, vedno v nemajoč svoje podložnike, je bil vojakom zgled neustrašne hladnokrvnosti; dejali so kar, da se ga ne prime nobena krogla.

Med drugimi častniki bodi omenjen major Kerczek (čitaj: Krček), ki je bil ranjen na levi lehti, pa je šele potem nehal velevati prednji vojski, ko je moral zaradi onemoglosti odložiti poveljništvo; dalje major Gundel, ki je spravil topove v pravem času pred Livno, dasi so

se morali vojaki šele sproti napravljati cesto do tega mesta; potem stotnik Salomon, ki je, ranjen v stegno, veleval svoji kompaniji, dokler ga ni zadela druga krogla v nogo in se ni zgrudil nezavesten. Tudi naj bodo omejnjeni častniki: poročnik Sever, nadporočnik v rezervi Svetek, nadporočnik pl. Andrioli, poročnik Andrejka, stotnik Slivnik, nadporočnik Lukanc, nadporočnik Modrijan, nadporočnik Prašnikar, ki so vsi izpričali izredno osebno hrabrost.

Med vojaki so se sosebno izkazali vodnik Malnerič 2. kompanije, vodnik Sterk 4. kompanije, desetnik Pavlišič 2. kompanije in prostak Mrzelkar 2. kompanije. Prvi je vodil patroljo, ki je skrbela za zvezo s polbataljonom. Ta polbataljon je bil namreč odšel četovat proti močno zasedeni kuli. Izvršivši svojo nalogo, se je moral umekniti, pri čemer je izgubil 4 ranjence. Ko so vstaši nato prodirali, se je zdajci prikazal Malnerič izza griča in s svojo patroljo tako ljuto streljal na sovražnike, da so se hitro umeknili, češ, da je močen oddelek za gričem. Nato so narednik Prašnikar in prostaka Tomič in Popovič ob najhujšem streljanju ranjene tovariše oteli iz oblasti sovražnikove.

Vodnik Sterk je, najsi težko ranjen v prsi, še dolgo vodil svoje podložnike. Takisto desetnika Pavlišiča, ki je bil hudo ranjen v kolenu, nikakor ni bilo spraviti iz boja. Ko so ga naposled vendarle odnesli, je vzkliknil: „Še imam zdrave roke, da lahko rabim orožje, in zato bi se še lahko bojeval za ljubljene cesarja in drago domovino!“

Prostak Mrzelkar je dva dni prikrival rano na nadlehti. Šele ko so naši vojaki prišli v Livno, je poprosil,

naj ga vzemo v bolnico. Na vprašanje, zakaj je molčal dva dni, odgovori: „Dolžnost mi je velevala vztrajati, dokler sem še mogel nabijati puško.“

Ko je bila naša vojska vzela Livno, so Kuhnovci na raznih krajih pomagali razoroževati prebivalce. Sicer so pa ti tolikanj zaupali avstrijski vojski, da so se rezervisti kaj skoro utegnili vrniti domov. Tako so odšli prvi iz Bosne že dne 30. oktobra. Prišedši v Ljubljano, je dobil vsak mož goldinar, ker jih zaradi pičlega časa niso utegnili pogostiti.

Ko je v Bosni naposled zavladal mir in red, se je polk bavil z mirnimi opravili. Vojaki so napravljali dobre ceste, gradili mostove, zidali hiše i. t. d.

Srebrno poroko presvetlega cesarja so v Livnu praznovali kaj slovesno. Naš polk je pri tej priliki dobil novo zastavo; staro pa so poslali v Ljubljano v šentpetrsko cerkev.

Dne 26. novembra 1879. leta zvečer je dospel polk v Ljubljano. Sprejem je bil velikanski. Na kolodvoru sta ljubljanski župan in kranjski deželni glavar vojake pozdravila kar najpresrčneje; polkovnik Prieger pa se jima je zahvalil v njih imenu. Povsod, koder je polk korakal po praznično okrašeni cesti, so stali ljudje na obeh straneh in so hrabre vojake odlikovali z viharnimi pozdravi. Na Dunajski cesti je ugledal polk prekrasen prizor: slavolok se je blestel tamkaj v prosojni plinovi luči; na tisoče ljudi je čakalo vojakov, da bi jih pozdravili še enkrat. Polk je dobil prelep nakit na slavno svojo zastavo: srebrn lovorov venec, ki je imel v barvah ljubljanskega mesta posvetilo in imena treh bitev pri Rogeljah, Jajcu in Livnu. Drugi dan so častnike in moštvo slovesno pogostili na starem strelišču.

XV. Iz najnovejših dni.

Skoro potem, ko je dospel polk v Ljubljano, je odrinil na Dunaj, kjer so ga nastanili v Franc Jožefovi vojašnici. V cesarskem stolnem mestu je bila polku nekaterokrat visoka čast, da ga je Njega Veličanstvo cesar pohvalil sosebno milostivo. Poveljnik dunajskega mesta, feldcajgmajster baron Philippović, pa je dejal nekoč ob velikih vojaških vajah: „Ta hrabri polk mi ostane vedno v spominu; čislam ga sosebno visoko, zakaj za eno svojih najlepših odlik (red železne krone) zahvaljam zlasti njega.“

Na Dunaju je prebil polk vesele ure; bil je pa tudi priča grozni nesreči, ko je namreč dne 8. decembra 1881. leta pogorelo gledališče na Ringu. Ob pogrebu nesrečnih žrtev tega požara je nastopil bataljon našega polka na osrednjem pokopališču.

Leta 1882. je Njega Veličanstvo cesar v taboru pri Brucku (Bruck, čitaj: Bruk) zopet premilostivo počastil naš polk. Prejasni vladar se je namreč jako hvalno izrekel, kako izborno nastopajo naši vojaki, kako točno in prav jih vodijo častniki, kako se vede moštvo pravilno in poslušno in kako lepo enakomerno strelja.

Dne 12. septembra istega leta je polk odšel iz cesarskega mesta, kjer si je bil s krepko disciplino pridobil tako zadovoljnost svojih predstojnikov kakor naklonjenost vseh prebivalcev. S 1. in 3. bataljonom se je vrnil v Ljubljano; 2. bataljon pa je krenil v svoje novo bivališče, v Koper v Istri. Peti bataljon so oddali

novoustanovljenemu pehotnemu polku šte. 97. v Pulj (v Istri).

Ko je leta 1883. kranjska dežela slovesno praznovala šeststoletnico, odkar je združena s preslavno cesarsko rodovino avstrijsko, in je pri tej priliki Njega Veličanstvo cesar Ljubljano počastil s svojo navzočnostjo, si je prevzvišeni vladar tudi ogledal ljubljansko garnizijo. Dežela je v teh veselih dnevih podarila polku 500 goldinarjev, ki so jih razdelili med vojake.

Dne 6. septembra 1883. leta so bataljonizaradi kmetiških nemirov na Hrvaškem odrinili v hrvaško Zagorje. Lepemu nastopanju vojaških krdel se je kaj skoro posrečilo napraviti red, ne da bi bilo treba rabiti orožje. Ukaz feldcajgmajstra Ramberga pravi o tem poleg drugega tole: „Da so se hitro zatrli nemiri v Zagorju in da se je ljudstvo stalno pomirilo, to je pripisovati največ dejanskemu sodelovanju in vsekdar pravilnemu nastopanju 17. polka.“

D drugega leta so 2. bataljon poklicali iz Kopra; 4. bataljon pa je nekaj mesecev pozneje odrinil v novo bivališče Trebinje v Hercegovini. Tam je ostal štiri leta ter je v tej dobi največ delal ceste, gradil mostove i. t. d. Dvakrat ga je počastil s svojim prihodom cesarjevič Rudolf, enkrat nadvojvoda Albreht. Cesarjevič Rudolf je dejal ob drugem prihodu: „Bataljon eksercira jako dobro; izvestno je najboljši, kar sem jih videl v zasedenem ozemlju.“

Izmed važnejših dogodkov iz najnovejše zgodovine pehotnega polka šte. 17. imenujemo tukaj tele:

Leta 1885. je Njega Veličanstvo cesar pri vojaških vojah okoli Celovca zopet milostivo pohvalil izborno nastopanje našega polka.

Leta 1893. so 1., 3. in 4. bataljon premestili v Celovec; 2. bataljon pa je ostal v Ljubljani, dokler ni jeseni leta 1900. menjal s 1. poljskim bataljonom.

Leta 1896. je umrl imetnik baron Kuhn, meseca februarja nastopnega leta pa je bil za imetnika imenovan sedanji imetnik, feldcajgmajster vitez Hugon Milde.

XVI. Konec.

Očrtali smo v velikih potezah najimunitnejše dogodke iz dvestoletne zgodovine c. in kr. pehotnega polka štev. 17. Čitatelj se je prepričal iz njih, da se naš slavni polk lahko ponosno ozira na svojo minulosť. Bodisi doma, bodisi na daljnjih bojiščih čeških, ogrskih, bosenskih, srbskih, pruskih, belgijskih, francoskih, porenskih, italijanskih — povsod se je odlikoval z junaškimi čini, povsod so se izkušali častniki in vojaki, kdo bi bolje izvrševal svoj težavni, važni poziv, vzvišeno svojo dolžnost! Žal, da smo utegnili samo iz novejših in najnovejših časov našteti odlične čine in dokaze junaške hrabrosti, zakaj v najstarejših listinah pehotnega polka ni natančnih takih zapiskov. Vsekakor pa lahko trdimo, da je tudi v tistih, manj znanih dobah vojake našega polka prešinjala ista bojevitost, ki je velevala polku vedno vztrajno braniti čast svojega prapora, ki ga je vodila po krvavih bojiščih od zmage do zmage in mu tako zagotovila eno najlepših in najčastnejših imen med hrabrimi cesarskimi polki!

Našemu polku je bila čast, da se je bil pod vrhovnim poveljništvom največjih vojskovodij našega cesarstva. Princ Evgen, Laudon, Daun, nadvojvoda Karl, Radecki, nadvoj-

voda Albreht — vsi so bili priča njegovim najsijajnejšim dejanjem, vsi so na glas hvalili brezprimerno vztrajnost, izredno junaštvo našega polka! In kar najmilostiveje ga je večkrat pohvalil tudi njegov najvišji zapovednik, Njega Veličanstvo, naš prejasni cesar in gospod Franc Jožef I., isti plemeniti vladar, za čigar slavne pradede je bil polk št. 17. vedno veselo pripravljen žrtvovati kri in življenje!

Orožje miruje sedaj že skoro petindvajset let. Toda če bi kdaj zopet napočil dan, ko bi bilo treba prekrasne avstrijsko-ogrske dežele braniti proti sovražnemu navalu, bo polk števil. 17. navdušen slušal ukaz najvišjega svojega vojskovodje ter zagrmel vpričo sovražnik čet, ob treska-jočih topovih visoko vihteč svoj slavni prapor:

„Vse za dom in za cesarja,
za cesarja blago, kri!“

Vsebina.

	Na strani
I. Kako in kdaj je bil polk ustanovljen	3
II. V španski nasledstveni vojni	6
III. V turški vojni (1716—1718)	11
1. V bitvah pri Petrovaradinu in Temešvaru	12
2. Pri Belgradu	14
IV. V turški vojni (1737—1739)	17
V. V avstrijski nasledstveni vojni	18
VI. V drugi šlezijijski vojni	22
VII. V sedemletni vojni	24
VIII. V vojnah s Francozi	31
1. Junaki v Ivesu	32
2. Nadaljni boji	33
3. Naval na Rüdesheim	34
4. Pred Jakinom	35
5. Nadaljni boji	36
6. V slavni bitvi pri Aspernu	38
7. Pri Wagramu	41
8. Nadaljna junaška dela	42
9. V bitvi pri Lipskem	44
10. Na francoskih tleh	45
IX. Polk pride na Kranjsko	48
X. V vojni na Italijanskem leta 1848—1849	51
1. Strašni dnevi v Bresciji	51
2. Junak v Rocci d' Amfo	53
3. Nadaljni boji	55
4. Pred Milanom	57

	Na strani
5. Dogodki tretjega bataljona	62
6. Pred Benetkami	63
7. Nova junaška dela	63
8. V Cerkvni državi	66
XI. Četrty bataljon na Ogrskem leta 1849	70
XII. V vojni na Italijanskem leta 1859	74
XIII. V vojni na Italijanskem leta 1866	82
XIV. V Bosni	89
XV. Iz najnovejših dni	98
XVI. Konec	100


~~~~~  
**Natisnil Karl Gorišek na Dunaju.**  
~~~~~